

michal rúžička

(za pomoci davida heniga a ladislava touška)

**deskripce a analýza
problematiky
sociální
exkluze
v plzni**

výzkumná zpráva (2006)

1	ÚVOD	4
1.1	ÚVODNÍ SLOVO.....	5
1.2	CÍL PŘEDKLÁDANÉ PRÁCE	5
1.3	CHUDOBA, SOCIÁLNÍ EXKLUZE	5
2	STRUČNÝ POPIS SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALIT V PLZNI	6
2.1	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA JATEČNÍ/DUCHCOVSKÁ	7
2.1.1	FYZICKÁ DESKRIKCE	7
2.1.2	LOKÁLNÍ POPULACE A SOCIÁLNÍ SITUACE V LOKALITĚ.....	9
2.1.3	EKONOMIKA	9
2.1.4	LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ	9
2.1.5	SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY	10
2.1.6	BIOGRAFICKÝ MEDAILÓNEK – RODINA M. Z JATEČNÍ	11
2.2	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA RESSLOVA	11
2.2.1	ÚVOD	11
2.2.2	FYZICKÁ DESKRIKCE	12
2.2.3	DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE.....	12
2.2.4	LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ	13
2.2.5	SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY	13
2.3	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA „PLAC“	14
2.3.1	ÚVOD	14
2.3.2	FYZICKÁ DESKRIKCE	14
2.3.3	DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE.....	15
2.3.4	LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ	15
2.3.5	SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY	15
2.3.6	BIOGRAFICKÝ MEDAILÓNEK – RODINA X Z PLACHÉHO	16
2.4	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA NÁDRAŽNÍ.....	17
2.4.1	ÚVOD	17
2.4.2	FYZICKÁ DESKRIKCE	17
2.4.3	DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE.....	17
2.4.4	LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ	17
2.4.5	SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY	18
2.5	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA PLYNÁRNÍ	18
2.5.1	ÚVOD	18
2.5.2	FYZICKÁ DESKRIKCE	18
2.5.3	DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE V LOKALITĚ A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ.....	18
2.5.4	BIOGRAFICKÝ MEDAILÓNEK - RADKA A MIROSLAV Z PLYNÁRNÍ.....	19
2.6	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA „VINICE“	20
2.6.1	ÚVOD	20
2.6.2	FYZICKÁ DESKRIKCE	21
2.6.3	DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE, VZTAH LOKALITY K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ	21
2.6.4	SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY	21
2.7	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA ŽELEZNIČNÍ	22
2.7.1	ÚVOD	22
2.7.2	FYZICKÁ DESKRIKCE	23
2.7.3	DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE.....	23
2.7.4	LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ	24
2.7.5	SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY	24

3	PROSTOROVÉ VYLOUČENÍ / PROBLEMATIKA BYDLENÍ	25
3.1	ÚVOD	26
3.1.1	ÚVOD DO SOUČASNÉ BYTOVÉ SITUACE A POLITIKY V PLZNI VE VZTAHU K SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝM LOKALITÁM	26
3.2	PROBLEMATIKA SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ	28
3.3	KAPACITY BYDLENÍ V PLZNI	29
3.4	SYSTÉM PŘIDĚLOVÁNÍ BYTŮ V MAJETKU MĚSTA ANEB ÚHELNÝ KÁMEN PROSTOROVÉ EXKLUZE V PLZNI	31
3.5	BYDLENÍ A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ V PLZNI	32
3.6	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY JSOU „PROBLÉMOVÉ“ LOKALITY	33
3.7	SLOŽKY INSTITUCIONÁLNÍHO PROSTŘEDÍ NEJEDNAJÍ STANDARDIZOVANĚ	35
3.7.1	„SPRÁVCOVSKÉ FIRMY“	36
3.7.2	„NEPLATIČSTVÍ“	36
4	EKONOMICKÉ VYLOUČENÍ / PROBLÉM NEZAMĚŠTNANOSTI	38
4.1	ÚVOD	39
4.1.1	RACIONÁLNÍ PREFERENCE PRÁCE NA ČERNO, SYSTÉM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ POLITIKY	39
4.1.2	NÍZKÁ MOBILITA	40
4.1.3	ZADLUŽENOST	40
4.1.3.1	DLUHY A SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY V PLZNI	41
4.1.3.1.1	DLUHY ZA DOPRAVU	41
4.1.3.1.2	DLUHY NA NÁJEMNÉM	42
4.2	EKONOMICKÁ EXKLUZE V PLZNI	43
4.2.1	CHARAKTERISTIKA PRACOVNÍHO TRHU V PLZNI	43
4.2.2	SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY VE VZTAHU K PRACOVNÍMU TRHU	45
4.2.3	MÝTOTVORBA O NEZAMĚŠTNATELNOSTI ZE STRANY NEZAMĚŠTNANÝCH	45
4.2.4	DISKRIMINACE NA TRHU PRÁCE	46
4.2.5	ADAPTACE NA EKONOMICKÉ VYLOUČENÍ	47
5	KULTURNÍ VYLOUČENÍ / PROBLEMATIKA VZDĚLÁVÁNÍ	48
5.1	ÚVOD	49
5.2	FAKTORY PŘÍSPÍVAJÍCÍ KE KULTURNÍ EXKLUZI	49
5.3	SITUACE V PLZEŇSKÝCH LOKALITÁCH	50
5.3.1	RESSLOVA ULICE	50
5.3.2	PLACHÉHO	50
5.3.3	„VINICE“	51
6	ZÁVĚRY	52
6.1	BOJ PROTI SOCIÁLNÍ EXKLUZI V TEORII A PRAXI	53
6.1.1	NEZISKOVÝ SEKTOR V BOJI PROTI EXKLUZI?	53
6.1.1	INSTITUCIONÁLNÍ RASIZMUS	53
6.2	HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ A SHRNUTÍ – LOKÁLNÍ PŘÍČINY, PODOBY A DŮSLEDKY SOCIÁLNÍ EXKLUZE V PLZNI	54
6.3	NÁVRHY A DOPORUČENÍ PLYNOUCÍ ZE ZÁVĚRŮ VÝZKUMU	55
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	56

1.1 ÚVODNÍ SLOVO

Tento text je výsledkem dvou výzkumných počinů. Jedním z nich je kvalitativní předvýzkum, který v létě a na podzim 2005 v Plzni v prostředí sociálně vyloučených lokalit provedli David Henig, Michal Růžička a Ladislav Toušek.

Od listopadu 2005 se poté Michal Růžička intenzivně věnoval výzkumu a analýze příčin, forem a důsledků sociální exkluze v rámci projektu Transition facility „Všichni jsme lidé“. Tento projekt byl realizován sdružením Forint (konkrétně pak Člověk v tísni – společnost při ČT o.p.s. spolu s Poradnou pro občanství, občanská a lidská práva, o.s.) a byl zaměřen na vytvoření metodiky pro potřeby monitoringu diskriminačních praktik namířených proti chudým a sociálně vyloučeným osobám a rodinám.

Východiskem výzkumných prací a konceptuální bázi interpretace získaných dat je teoretický a metodologický aparát sociální antropologie, resp. kvalitativní sociální vědy. Autoři¹ vycházeli z teoretických i praktických znalostí zkoumané problematiky.

1.2 CÍL PŘEDKLÁDANÉ PRÁCE

Cílem předkládané práce je předložit (1) deskripci sociálně vyloučených lokalit v Plzni a (2) popis a analýzu příčin, podob a důsledků sociální exkluze v Plzni zejména s důrazem na problematiku bydlení a zaměstnanosti. Předem je nutné upozornit, že při analýze příčin půjde především o strukturální a institucionální příčiny exkluze, resp. o institucionální, „vnější“ faktory, které se podílejí na produkci sociálního vyloučení a diskriminačního jednání. Tyto budou čtenáři předloženy na konci této práce spolu s některými praktickými návrhy na řešení problematiky sociální exkluze nejen na lokální úrovni.

1.3 CHUDOBA, SOCIÁLNÍ EXKLUZE

Tato práce používá jako výchozí teoretický moment koncept sociální exkluze. Tento koncept v posledních letech nahradil zejména v evropském sociálně-politickém diskurzu pojem chudoby. Sociální exkluzi lze chápat jako „mechanismus nebo strategie pomocí nichž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem“ (pojem „exkluze sociální“ in Klener 1996: 294). Z analytického hlediska lze považovat za „přehlednější“ rozlišovat jednotlivé dimenze sociálního vyloučení tak, jak doporučují někteří autoři, např. Mareš (Mareš, 2002: 15-16): vyloučení ekonomické, prostorové, sociální, politické, kulturní a symbolické. Za sociálně vyloučeného jsme během našeho výzkumu pojímali jednotlivce, resp. rodiny, které splňovaly alespoň několik z následujících kritérií:

- nízká úroveň dosaženého vzdělání
- povaha sociálních sítí (jejich relativní uzavřenost) a charakter sociálního kapitálu (resp. kam směřují slabé sociální sítě – zda-li ven z „ghetta“ nebo zda zůstávají v rámci prostředí sociálně vyloučených lokalit)
- dlouhodobá nezaměstnanost spojená s ekonomickou orientací na rodinné sítě a na neformální trh práce

Jako jednotku výzkumu jsme pak zvolili termín sociálně vyloučené lokality v Plzni. Setkali jsme se s používáním termínu (sociální) ghetto, avšak pojem sociálně vyloučená lokalita považujeme za vhodnější, neboť zdůrazňuje multidimenzionalitu problému a nikoli pouze jeden ze spolupůsobících faktorů. Výraz ghetto totiž zužuje komplexní problém sociálního vyloučení pouze na otázku sídelní segregace, podobně jako je výraz chudoba omezen pouze na materiální oblast. Sociálně vyloučenou lokalitou tedy máme na mysli geograficky vymezitelnou oblast, kde dochází ke koncentraci osob ohrožených sociální exkluzí.

¹ Autorem tohoto textu je Michal Růžička. Ten jej napsal na základě předchozích verzí, které psal spolu s D.Henigem a L.Touškem. Těmto spolu-autorům patří dík za to, že odvedli velký kus práce, na jejímž konci stojí tento text

2

stručný popis
sociálně vyloučených
lokalit v plzni

V Plzni žije kolem 167 000 obyvatel, z nichž se k romské národnosti při Sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001 přihlásilo 174 osob. Odhady o počtu Romů na úrovni institucionálního prostředí se pohybují kolem 5000. Převážná část Romů žije v Plzni rozptýleně, vyšší koncentraci lze nalézt na sídlišti Vinice (odhadovaný počet 500 osob v rámci celého sídliště; na adrese Vinická 1 a 12 pak cca 60 osob), v Jateční/Duchcovské ulici (cca 130 osob), v Resslerově ulici č. 13 (cca 107 osob) a v okolí „Placu“, resp. v ulici Plachého (cca. 112 osob).

V rámci výzkumu byl vybrány a monitorovány následující sociálně vyloučené lokality:

Tabulka 1: Přehled sociálně vyloučených lokalit v Plzni

název lokality	městský obvod	prostorové vymezení	počet bytových jednotek	odhadovaný počet obyvatel	odhadovaný počet Romů v %	odhadovaná nezaměstnanost v %
Jateční / Duchcovská	ÚMO 4	pavlačový dům v Jateční ulici a přilehlá ulice Duchcovská	94	150	70%	95%
tzv. „Plac“	ÚMO 3	činžovní dům	cca 20	112	90%	65 - 70%
Resslerova	ÚMO 3	činžovní dům	34	107	90%	90%
„Vinice“ (tj. Strážnická 1, 12)	ÚMO 1	dva vchody panelového domu	16	cca 60	90%	90%
Nádražní	ÚMO 3	činžovní dům	5	20	cca 80%	cca 90%
Plynární	ÚMO 3	činžovní dům	11	35	cca 80%	cca 90%

2.1 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA JATEČNÍ/DUCHCOVSKÁ²

Název sociálně vyloučené lokality: Jateční/Duchcovská

Prostorové vymezení: Pavlačový dům v Jateční ulici a domy v Duchcovské ulici

Městský obvod: 4

Počet bytových jednotek v lokalitě: 94

Počet obyvatel v lokalitě: cca 150

Správcovská firma: Ikon, spol. s.r.o.

2.1.1 FYZICKÁ DESKRIPTICE

Lokalita Jateční/Duchcovská, je tvořena třípatrovým pavlačovým domem, který byl vystavěn ve třicátých letech 20. století v Jateční ulici a přilehlé ulici Duchcovské a nachází se v městském obvodu Plzeň 4 - Doubravka. Oba objekty jsou ve vlastnictví města a jsou spravovány firmou Ikon, spol. s.r.o.

Časové období a příčiny vzniku lokality, jakožto sociálně vyloučené lokality, je obtížné určit, výpovědi aktérů se rozcházejí a paměť pracovníků místní samosprávy nesahá dále než cca deset let nazpět. Již v období před rokem 1989 se jednalo o lokalitu s nižším statusem

² Kapitola věnovaná ulici Jateční a Duchcovská byla napsána na základě konzultací s Ladislavem Touškem a Michaelou Kitzbergerovou a jejich textu. Tito autoři se účastnili projektu HS108/03 Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených lokalit, jehož zadavatelem bylo MPSV ČR a řešitelem Katedra antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Oběma výše zmíněným výzkumníkům děkuji za poskytnutí cenných údajů a informací o příslušné lokalitě; tato kapitola je výsledkem zejména jejich práce.

bydlení, avšak o sociálně vyloučené lokalitě lze zřejmě hovořit až od let devadesátých, kdy mnoho ze zdejších obyvatel přišlo v důsledku transformace ekonomiky o práci, bylo sem přestěhováno několik romských rodin a do „holobytů“ v Duchcovské ulici byli účelově soustředěni „neplatiči“ nájemného z jiných částí města. Do volných bytů se pak ostatní, konvenční nájemníci stěhovat nechtěli (i vzhledem ke stavu a zastaralosti bytů), a tak byly byty automaticky přidělovány osobám, o nichž pracovníci samosprávy usoudili, že se jedná o „problémové“ nájemníky. Svou roli tu mohl sehrát i plán územní výstavby z roku 1995, na základě kterého se celá lokalita nacházela v demoličním pásmu. Do objektu se neinvestovaly žádné finanční prostředky a ten chátral, „...úroveň nájemníků se postupně snižovala“³. Přitom se zřejmě počítalo s tím, že se stejně zbourá, a s otázkou, kam se nájemníci poté odstěhují, si nikdo hlavu nelámá. Nicméně plán územní výstavby byl změněn a podle dokumentace z roku 1998 se v demoličním pásmu nacházejí pouze objekty v Duchcovské ulici, kterou má nahradit nová komunikace. Z toho důvodu nejsou v současné době v Duchcovské ulici vůbec přidělovány byty.

Prostorové vyloučení objektů v Jateční ulici a v ulici Duchcovská je určeno fyzickými bariérami – ze severní strany sousedí s autobazarem a nedalekým masokombinátem, ze západní strany s železničními kolejemi a továrnou, ze západu s průmyslovým podnikem a z jihu jsou ohraničeny železničním viaduktem, kterému předchází menší zahrádkářská kolonie. V prostoru přibližně 2 km² se jedná o jediné objekty s bytovými prostory.

Jateční ulice je poměrně vytiženou komunikací a denně zde projede velké množství automobilů včetně nákladních. Z bezpečnostního a hygienického hlediska si lze stěžít představit situaci, kdy bude na místě současné Duchcovské ulice vystavěna další komunikace, „to už nebude místo k bydlení“⁴. V praxi by to znamenalo, že objekt v Jateční ulici by byl obklopen z obou stran frekventovanými komunikacemi. Obslužnost městskou hromadnou dopravou je na relativně vysoké úrovni - autobusová zastávka se nachází přímo u pavlačového domu a o zastávku dál se kříží hned několik autobusových a trolejbusových linek. Nejbližší obchod se smíšeným zbožím je přes ulici; supermarket je vzdálen jednu zastávku; lékárna, lékař, pošta atd. jsou vzdálené cca zastávky tři. Do centra města trvá jízda městskou hromadnou dopravou přibližně deset minut. Přímo v pavlačovém domě v Jateční ulici se nachází „bistro“, které provozuje jeden z místních obyvatel společně se svojí družkou, navštěvované je ovšem pouze malou částí obyvatel, byť relativně pravidelně.

V Duchcovské ulici se nacházejí prostory v pronájmu Městské policie, které jsou poskytovány neziskové organizaci Společnost Tady a teď, o.p.s., která zde jednou týdně organizuje doučování dětí na prvním stupni základní školy. Prostory též v některých případech slouží pro individuální doučování místních dětí, o které se stará výše jmenovaná organizace.

V pavlačovém domě v Jateční ulici je celkem 59 bytů 3. kategorie bez koupelny. Nejvíce je bytů 0+1 o výměře 38,5 m²; rohových bytů 1+1 o výměře 40 m² a bytů 2+1 o výměře cca 48 m². Absence prostoru v těchto bytových jednotkách je řešena samotnými obyvateli tak, že chodbička o výměře cca 8 m² je ve všech bytech, které byly výzkumníky Touškem, Kitzbergerovou a Růžičkou navštíveny, přestavěna na malou kuchyňku. V Duchcovské ulici je celkem 35 bytových jednotek, z toho v č. 1 se nachází 12 bytů o výměře 46 m²; v čísle tři 6 bytů, v čísle pět 10 bytů a v čísle sedm 5 bytů 4. kategorie. Mimoto jsou ještě dva byty 1. kategorie v čísle 7 (určeny pro zaměstnance Městské policie). Byty v Duchcovské ulici č 3, 5 a 7 zrekonstruované v roce 2002/03, mají status tzv. „holobytů“ - jedná se o jednu místnost bez sociálního zařízení, které je na chodbě, o výměře 20 m². Plynofikace Jateční ulice proběhla v roce 1994, do Duchcovské ulice plyn zaveden není. Většina bytů v Jateční ulici je vytápěna plynovými kamny, v Duchcovské ulici přímotopy či kamny na tuhá paliva. Teplá voda, pokud je v domácnostech dostupná, je získávána

³ Nejmenovaný pracovník městského úřadu 4. obvodu.

⁴ Zaměstnanec bytového odboru magistrátu města Plzně

pomocí průtokových elektrických a plynových ohříváčů či plynových nebo elektrických bojlerů (pořízené na náklady nájemníků). Smlouvy se od roku 2001 uzavírají na dobu určitou, a to nejvíce na 2 roky. Nájemníkovi je prodloužena pouze v případě, že plní všechny podmínky, zejména platí-li pravidelně nájemné a služby.

2.1.2 LOKÁLNÍ POPULACE A SOCIÁLNÍ SITUACE V LOKALITĚ

V objektu v Jateční ulici je trvale hlášeno přibližně 150 osob, v Duchcovské ulici je v současné době hlášeno cca 42 osob, z toho pak v tzv. „holobytech“ bydlí 13 osob⁵. Podíl Romů odhadují jednotliví informátoři na 70%. Přesná věková struktura je neznámá, na základě výpovědí pracovníků na úrovni institucionálního prostředí zde žije jen malý počet lidí v důchodovém věku, přičemž se jedná hlavně o ty, kteří se už nechtějí, či se nemohou přestěhovat někam jinam. Většina nájemníků se do lokality přistěhovala z jiných městských obvodů a jedna rozšířená rodina přišla v devadesátých letech ze Slovenska. V naprosté většině případů se v lokalitě před oficiálním a státem posvěceným manželstvím upřednostňuje vzorec soužití nesezdaných partnerů - kohabitance. Výjimkou nejsou smíšené partnerské dvojice. Až na jeden případ se vždy jedná o dvojice muž Rom, žena neromka, přičemž příslušnost ženy k majoritní populaci je manifestně dávana najevo a zvyšuje status rodiny muže. Průměrný počet dětí v rodině je 2-3 děti, samozřejmě existují i výjimky, přičemž lze tvrdit, že počet dětí v rodině nekoreluje se sociálním statutem rodiny, resp. domácnosti.

2.1.3 EKONOMIKA

Většina zdejších mužů je nezaměstnaná a ženy jsou na mateřské dovolené, či též nezaměstnané. Procentuální podíl celkové nezaměstnanosti výzkumníci na základě zkušeností z terénu a na základě odhadu členů institucionálního prostředí odhadují na 90%. Jedna partnerská dvojice z lokality si rovněž příležitostně vydělává nákupem zboží, především šatstva a dětských potřeb a jeho následným prodejem v lokalitě, či v jiných sociálně vyloučených lokalitách v Plzni.

Převážná část ekonomických aktivit obyvatel zkoumané sociálně vyloučené lokality však spadá do její tzv. šedé sféry. Častá je zde tzv. práce na černo, především u stavebních či úklidových firem. Jeden z místních mužů v minulosti organizoval na živnostenský list stavební party, které byly tvořeny jedinci z plzeňských sociálně vyloučených lokalit. V nedávné době dokonce podobnou činnost provozoval v Belgii, kam vozil dělníky z Čech a ze Slovenska a za úplatu jim zprostředkoval práci a ubytování. Příbuzný této rodiny organizoval „stavební party“ ve velkém, které byly tvořeny Romy z východního Slovenska, kteří byli (a stále jsou) povětšinou zadluženi u místních lichvářů. V Plzni měl pronajatou ubytovnu, kde „jeho“ dělníci bydleli během pracovních turnusů. V době stavební sezóny (zejména léto) jejich počet dosahoval až 50.

Mezi další činnost spadající do sféry šedé ekonomiky patří prostituce. A to jednak žen, které do Plzně přicházejí (přicházely) z východního Slovenska a v lokalitě bydlí, tak i některých žen přímo z lokality.

2.1.4 LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ

Jak bylo uvedeno výše, objekty v Jateční a Duchcovské ulici jsou ve vlastnictví města Plzně a jejich správu vykonává soukromý podnikatelský subjekt – správcovská firma Ikon. Pracovníci institucionálního prostředí, jmenovitě zástupce správcovské firmy, zástupci městského úřadu (bytový a sociální odbor) a zástupce městské policie, vykonávají v lokalitě pravidelné kontroly, které jsou zaměřeny především na kontroly počtu žijících

⁵ Údaj z podzimu 2005.

osob v domácnosti, vybavení domácnosti a černé odběry elektrického proudu ze společných prostor.

Tyto kontroly vycházejí z reálných důvodů a lze potvrdit, že počet hlášených osob se skutečným počtem osob žijících v domácnosti někdy neshodují, přičemž se především jedná o dlouhodobé návštěvy příbuzných. Taktéž černé odběry elektřiny se v několika případech vyskytly a spotřeba elektrického proudu ve společných prostorách je neúměrná. Celkový počet dlužníků na nájemném či službách v lokalitě je kolem 20-30. V současné době je celkový dluh na nájemném v lokalitě přes 300 000,- Kč a na službách přes 280 000,- Kč. Za poslední tři roky došlo v lokalitě přibližně k osmi soudním exekucím (údaj z léta 2005, v současné době počet případů řešených soudem rapidně stoupl) za dlužné na nájemném či službách. Vedle dluhů na nájemném, službách či energiích trápí zdejší obyvatele extrémně vysoké dluhy na pokutách u Plzeňských městských dopravních podniků.

Jedním z příkladů zvýšených nákladů na život v sociálně vyloučených lokalitách je spotřeba vody. Všechny bytové jednotky v Jateční ulici mají jeden společný vodoměr, tudíž spotřeba vody se rozpočítává podle počtu osob žijících v jednotlivých domácnostech. Za poslední dva roky, ačkoli se zálohy úměrně zvýšily, jsou nuceni místní obyvatelé každý rok doplácet vysoké částky, které stěží mohou odpovídat jejich vlastní spotřebě (v případě jedné tříčlenné rodiny se jednalo o částku 8000,- Kč za rok 2005). Faktorem přispívajícím k nepřehlednosti situace je forma vyúčtování nedoplatků, kde chybí jakákoli informace o celkové spotřebě a je zde uvedena pouze částka ve výši nutného doplatku. Situace se měla řešit montáží vodoměrů do jednotlivých domácností, z čehož sešlo ve chvíli, kdy správcovská firma oznámila, že s jejich zavedením by museli souhlasit všichni nájemníci a též by si všichni museli uhradit jejich montáž ve výši cca 2500,- Kč.

Podle informací pracovníků městského odboru, ale i samotných obyvatel lokality, se v současné době jedná o prodeji celého domu v Jateční ulici soukromé osobě. Bohužel se však výzkumníkům nepodařilo zjistit konkrétnější informace, vyjma toho, že podle smlouvy o prodeji by prý měla být po dobu následujících pěti let zachována obytná funkce objektu.

Také existuje zatím ne zcela veřejný plán demolice nemovitosti s „holobyty“ v Duchcovské, který se má údajně uskutečnit cca do 10ti let. Lidé z Duchcovské budou údajně přestěhováni do Jateční. Na místě lokality Duchcovská se zřejmě plánuje výstavba komunikace.

2.1.5 SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY

Především je nutné zdůraznit, že lokalita Jateční/Duchcovská, podobně jako ostatní sociálně vyloučené lokality v Plzni, netvoří komunitu, resp. romskou komunitu. Neexistence jednotné komunity v sociologickém smyslu, resp. akce a rozhodování schopné jednotky si jsou vědomi někteří pracovníci místní samosprávy, konkrétně jedna pracovnice sociálního odboru, která na základě svých zkušeností dokáže rozlišit mezi jednotlivými příbuzenskými segmenty v lokalitě. Lokální identitu lze nalézt pouze u části neromské populace, která zde žije již delší dobu („My z Pavlačáku“) a nemá možnost odvíjet vlastní identitu od příslušnosti ke komplexní rodině. Z výše uvedených důvodů chybí v lokalitě cokoli, co by bylo možné označit jako kolektivní kapitál, prostřednictvím kterého by aktéři mohli dosahovat společných cílů (viz např. montáž vodoměrů) ke zlepšení vlastní, nejen ekonomické situace.

Poznatky z výzkumu ukazují, že barva pleti, resp. (sociálně konstruovaná) „rasa“ zde není významným atributem, který by byl nástrojem pro vnitřní skupinovou diferenciaci – dokladem tohoto tvrzení jsou smíšená partnerství v lokalitě.

Pokud bychom měli vztahy uvnitř lokality shrnout, mohli bychom tak učinit následovně:

nachází se zde několik segmentů v podobě komplexních rodin, které vytvářejí relativně uzavřené sociální a komunikační sítě a mezi kterými existují hranice, jejichž propustnost se liší v jednotlivých případech, ba i u jednotlivých jedinců. Dále se zde vyskytuje bezpočet menších segmentů, které jsou tvořeny nukleárními rodinami převážně neromského původu, které vytvářejí v menší míře nebo dokonce nevytvářejí sociální síť s ostatními segmenty, přičemž vzorcem pro vytváření vazeb sousedského charakteru je sociální status jedince či generační příslušnost (především u mladších osob). Nástrojem pro vytváření symbolických hranic mezi jednotlivými příbuzenskými segmenty je původ rodiny, sociální status či vazby na jinou sociální síť.

Třebaže jsme uvedli, že uvnitř lokality dochází k segmentaci do několika skupin, nelze jednoduše konstatovat, že by se v lokalitě nevyskytovalo to, co bychom mohli nazvat sousedstvím, tedy institucí založenou na slabých vazbách. K výskytu sousedských vztahů dochází zejména mezi ženami, jejichž vzájemná interakce (která je situační) jde mnohdy napříč příbuzenskými segmenty, třebaže ony samy tyto hranice explicitně zdůrazňují. Důvodem jejich vzájemné interakce je především mateřství a záležitosti spojené s chodem domácnosti.

2.1.6 BIOGRAFICKÝ MEDAILÓNEK – RODINA M. Z JATEČNÍ

Pan M. a jeho družka v sedmém měsíci těhotenství jsou typickou ukázkou toho, jakým způsobem se k sociálnímu vyloučení váže problematika vysoké zadluženosti, jednak jako faktoru, který může mít určitý vliv na generování sociálního vyloučení a jednak může být motivem k participaci na šedé sféře ekonomiky.

Vše začalo tehdy, když této dvoučlenné rodině přišla obálka s 12.000,- Kč doplatkem za vodu. To se oběma zdálo jako nutný omyl. Je sice možné si to nechat prošetřit správcem nemovitosti, což však stojí peníze, na to v současné době pan M. nemá. Pan. M pár týdnů poté havaroval s autem bez povinného ručení, za což dostal vysokou pokutu, k čemuž se následně přidal cca 10 let starý, soudně vymáhaný dluh u dopravních podniků.

Pan M. si je vědom toho, že tyto dluhy vznikly jeho vinou, nevzdává se pocitu povinnosti vzniklé dluhy uhradit. Aby to bylo možné a nestal se v očích institucionálního prostředí „neplatičem“, snaží se splácet veškeré dluhy měsíčně na základě dohodnutých splátkových kalendářích. Pan M. kromě toho, že musí živit rodinu, platí v nákladech na bydlení spolu se splátkami cca 20.000,- měsíčně. Aby mohl dostát své cti, aby před svými dluhy neutíkal, je poněkud paradoxně nucen hledat alternativní způsoby obživy, konkrétně ve sféře šedé ekonomiky.

2.2 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA RESSLOVA

Název sociálně vyloučené lokality: Resslerova 13

Prostorové vymezení: Jeden starý činžovní dům

Městský obvod: 3

Počet bytových jednotek v lokalitě: 34

Počet obyvatel v lokalitě: cca 107

Správcovská firma: SIMP

2.2.1 ÚVOD

Dům číslo 13 v ulici Resslerova se nachází v městském obvodu Plzeň 3. Jedná se o starší činžovní dům v majetku města Plzně, který byl postaven v roce 1892. Do první světové války fungoval jako sirotčinec. Mezi světovými válkami se jednalo o prestižní lokalitu pro bydlení, kde v byla přízemí i kancelář vrátného. Po druhé světové válce dům postupem času stárl, aniž by byl významněji modernizován. Na začátku osmdesátých let byl dům obýván již převážně staršími lidmi a od poloviny

osmdesátých let bydlely v domě dvě romské rodiny. Na podzim roku 1994 se v domě uvolnily najednou tři byty, jelikož starší obyvatelé domu se buď odstěhovali, nebo postupně zemřeli. Tyto byty byly přiděleny bytovou komisí ÚMO3 třem sociálně slabším romským rodinám. Zhruba od této doby se lokalita Resslerova v rámci úřednického diskurzu chápe jako „problémová“. Důvodem přidělení bytů v dané lokalitě byl dle nás fakt, že se jednalo o jedny z nejstarších a nejméně zachovalých bytů v majetku města Plzně. I přes tuto skutečnost vládne v rámci úřednického diskursu představa, že lokalita Resslerova 13 byla před příchodem těchto „problémových“ rodin stále prestižní a kvalitní lokalitou pro bydlení. Tomu měla dle úřednických představ odpovídat i kvalita přidělených bytů. To není celá pravda. Dům byl již v té době zastaralý a desítky let se do jeho modernizace či významnější údržby (okna, fasáda, technický stav chodeb...) neinvestovalo. Proto je představa, že dům „zničili“ až nově příchozí po roce 1994, minimálně nepřesná. Od roku 1994 se odchod neromských obyvatel urychlil a v současnosti zde nežijí již žádní „původní“ obyvatelé.

2.2.2 FYZICKÁ DESKRIKCE

Jedná se o pětipatrový činžovní dům, který spravuje správcovská firma (příspěvková organizace města) SIMP - Správa infrastruktury města Plzně. V domě je kromě několika nepoužívaných a zdevastovaných sklepů, jeden nebytový prostor, který v současné době funguje jako Klubíčko (viz dále). Za domem je dvůr, který využívají děti pro hraní, uživatelé ke konzumaci drog a na kterém si někteří obyvatelé domu suší prádlo.

V současné době existuje v lokalitě 34 bytových jednotek o výměře 16 – 40 m². Z těch jsou 2 byty prázdné. V domě je 1 byt I. kategorie, 18 bytů II. kategorie, 15 bytů III. kategorie, 0 bytů IV. kategorie. Současné byty II. kategorie byly na vyšší kategorii předělány většinou na náklady obyvatel bytů. I přes tuto skutečnost panuje v rámci úřednického diskursu mylná představa, že se jedná o dům, který je tvořen výhradně byty IV. kategorie. V tomto momentu se ukazuje nekonzistence tohoto diskursu. Jednou se v něm tvrdí, že na počátku 90. let byla Resslerova 13 pěkná a prestižní lokalita pro bydlení, a podruhé se tvrdí, že to jsou špatné byty IV. kategorie.

Dům je plynofikován. Jednotlivé domácnosti, pokud mají vlastní plynoměry, topí a vaří na plynu. Sociální zařízení je v patrech na chodbách vyjma jednoho bytu, který jej má uvnitř (onen jediný byt I. kategorie).

12 domácností má uzavřenou nájemní smlouvu na dobu neurčitou s regulovaným nájemným. Zbývající domácnosti (20 jednotek) mají smlouvu na dobu určitou se smluvním nájemným. Z těchto dat plyne, že 20 rodin se do lokality přistěhovalo po říjnu 2001 (viz kapitola věnovaná bytové problematice).

2.2.3 DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE

V současnosti je v lokalitě trvale přihlášeno 107 obyvatel. Z tohoto počtu je cca 96 Romů a 11 neromů. Nezaměstnanost v lokalitě činí odhadem 90%. Ti, kteří pracují, zastávají většinou nekvalifikované a hůře ohodnocované pracovní pozice. Stejně jako v jiných sociálně vyloučených lokalitách i zde ve skutečnosti pracuje více lidí, než je odhad míry nezaměstnanosti, neboť ti lidé pracují tzv. na černo.

V lokalitě žije cca 15-20 dětí předškolního věku. Většina z nich však nechodí do školky. Ty, které do školky chodí, docházejí do mateřské školy v Resslerově ulici. Školka v Resslerově ulici získala pověst školky pro Romy, ačkoli z cca 80 dětí, které ústav navštěvují, jich je pouze 20 Romů a z těchto jich většina ani není z Resslerovy ulice.

2.2.4 LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ

Lokalita Resslerova 13 je, podobně jako většina ostatních sociálně vyloučených lokalit, (nejen) institucionálním prostředím chápána jako problémová lokalita. Z hlediska institucionálního prostředí se v lokalitě koncentrují negativní fenomény, jako jsou zejména: dluhy, sociálně deviantní projevy chování, ničení a devastace obecního majetku vedoucí k „totálnímu vybydlení“⁶.

„Neplatičství“ / dlužnictví je jako fenomén spojeno s konstrukcí sociální exkluze, nejinak je tomu i v případě Resslerovy 13. Celkový dluh obyvatel lokality vůči městu (na nájemném a službách) činí cca 300.000,- Kč. Celkově dluží v současnosti 17 domácností, což činí dluh průměrně 17.500,- Kč na domácnost. Nejvyšší dluh má dle slov jednoho zaměstnance institucionálního prostředí „paradoxně“ neromská domácnost, což vypovídá o povaze úřednického diskurzu nejen u lokality Resslerova. Podle vyjádření správcovské firmy, která se stará o platby (nájem, služby apod.), počet dlužníků poslední dobou rapidně narůstá.

Společné prostory v domě, na rozdíl od bytů samotných, nesou znaky záměrného i nezáměrného poškození. Příkladem mohou být nepoužitelné zvonky a poštovní schránky, nefunkční osvětlení společných prostor, subjektivně pocíťovaný „nepořádek“ na chodbách, přilehlém dvorku i před domem u popelnic nebo sklepy, které vzhledem ke svému stávajícímu stavu nemohou již jako sklepy reálně fungovat. Jednotlivé složky institucionálního prostředí devastaci společných prostor interpretují jako akt kolektivního jednání všech obyvatel lokality, aniž by reflektovaly reálnou možnost, že: (1) se může jednat o činnost relativně malého počtu jedinců (2) může to být individuálním aktem „náhodně“ se vyskytujícími jedinci, resp. jedinců, kteří v lokalitě nebydlí. Společné prostory lokality jsou totiž hojně vyhledávány a využívány pro svou průchodnost (vchodové dveře nejdou zavřít) jako útočiště uživatelů drog a lidí bez domova, kteří prostory domu využívají ke konzumaci drog a k přespávání.

O popularitě místa mezi uživateli drog svědčí množství použitých injekčních stříkaček volně pohozených ve společných prostorách domu, zejména pak na přilehlém dvorku, kde si místní děti často hrají. Je zřejmé, že většina uživatelů tvrdých drog nepochází z domu. Užívání návykových látek se však pravděpodobně vyskytuje i mezi mladšími obyvateli této lokality.

Ze všech lokalit chápaných institucionálním prostředím jako „problémových“, je Resslerova 13 viděna jako jedna z nejhorších. Tento fakt může být umocněn i tou skutečností, že Resslerova 13 je v samém srdci města a je tudíž všem „na očích“ a každý o ní něco ví.

Žádné složky institucionálního prostředí nemají s touto lokalitou do budoucna žádné explicitní (a zřejmě ani implicitní) plány. Prodat tuto nemovitost ani investovat do této lokality město nehodlá, zdá se, že ji i v budoucnu i nadále bude využívat jako neformální depozitorium chudých a životním způsobem údajně odlišných spoluobčanů.

2.2.5 SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY

Lokalita je agregátem nukleárních, příbuzensky nepropojených rodin. Tuto situaci narušuje pouze jeden případ. Sociální síť jednotlivých rodin je tudíž orientována za hranice lokality – směrem ven. Jednotlivé sociální sítě mohou propojovat více sociálně vyloučených lokalit (např. trojúhelník Resslerova – Plynární – „Plac“). Tuto situaci je možné vysvětlit tím, že členové těchto sociálních sítí sdílejí sociální a kulturní kapitál podobného charakteru, který je predisponuje k pobytu v sociálně vyloučených lokalitách. Slabé ani silné sociální sítě však většinou nevybočují z prostředí sociálně vyloučeného prostředí, proto je pro tyto lidi téměř nemyslitelné, aby se z této své znevýhodňující situace vymanili svépomocí.

⁶ Pojem užívaný některými členy místní samosprávy.

2.3 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA „PLAC“

Název sociálně vyloučené lokality: Plachého 42, 44, 46, 48

Prostorové vymezení: starší činžovní bytová zástavba se čtyřmi vchody

Městský obvod: 3

Počet bytových jednotek v lokalitě: 49

Počet obyvatel v lokalitě: cca 112

Správcovská firma: TRIUMFA s.r.o.

2.3.1 ÚVOD⁷

Lokalita v ulici Plachého 42, 44, 46, 48 se nachází v městském obvodu Plzeň 3 v blízkosti industriálního areálu Škoda a.s. Lokalitu tvoří čtyři vchody ve staré činžovní bytové zástavbě. I přes svou venkovní nenápadnost splňuje lokalita Plachého kritéria, která ji zařazují mezi sociálně vyloučené lokality.

Bytová zástavba Plachého 42, 44, 46, 48 je z roku 1929. V domě byly původně garsoniéry se společným sociálním zařízením na chodbách. Jednalo se o byty určené sociálně slabším občanům. V průběhu osmdesátých let dvacátého století zde proběhla první a zároveň poslední rozsáhlejší rekonstrukce, při níž byly původní garsoniéry přestavěny na malometrážní byty, avšak společné sociální zařízení zůstalo na chodbách.

Generace původních obyvatel v Plachého ulici začala v osmdesátých letech stárnout a její potomci zde již byty nechtěli. Tím se zde začaly byty postupně uvolňovat, což byla jedna z příčin, proč se do této lokality začalo postupně umisťovat romské obyvatelstvo. Výsledkem bytové politiky města bylo nakumulování velkého počtu sociálně vyloučených romských rodin do jednoho místa, a tím vytvoření sociálně vyloučené lokality, jejíž existence přetrvává a bez opětovného vnějšího zásahu bude přetrvávat i do budoucna.

2.3.2 FYZICKÁ DESKRIPTICE

Lokalita je v rámci neoficiálního úřednického diskursu i v rámci laického diskursu nazývána „Plac“ či „Myší díra“. Důvod je nasnadě: do lokality se vstupuje krátkým průjezdem z ulice, jelikož vchody do domu jsou ze dvora. Součástí této zástavby je dvůr o přibližné rozloze 400 m², kde jsou umístěny kontejnery, klepadla na koberce a šňůry na prádlo. Tím je každodenní život zdejších obyvatel do jisté míry oddělen od okolního světa a tím může lokalita navenek působit zcela nenápadně a izolovaně.

Jak bylo zmíněno v úvodu, v průběhu osmdesátých let proběhla v lokalitě Plachého jediná rozsáhlejší rekonstrukce. Od této doby již nedošlo v domě k žádným významnějším úpravám, což má mimo jiné za následek, že v současnosti nejsou domy v příliš dobrém technickém stavu. Není zde dostatečná tepelná izolace (resp. žádná), dům má nekvalitní střechu, zdi jsou plesnivé apod.

V domě se nachází 49 bytů III. a IV. Kategorie. Byty jsou malometrážní o velikosti 1+1, 1+kk, maximálně pak 2+1. Vlastníkem domu, resp. bytů, je v současnosti město Plzeň a jejich správcem je firma Triumfa s.r.o.

Dům je plně plynofikován. Mají-li jednotlivé domácnosti vlastní plynoměry, topí i vaří na plynu. WC je umístěno na chodbách a je užíváno všemi nájemníky z jednoho poschodí. Vodoměr je společný vždy pro celý vchod, což je častým jablkem sváru, zvláště v období vyúčtování za vodné a stočné. Nedoplatky jsou vždy vysoké a jsou jedním z faktorů zapříčiňujících zadlužování nájemníků.⁸

⁷ K napsání části textu věnované lokalitě Plachého a výzkumu v této lokalitě významnou měrou přispěl David Henig, kterému tímto děkuji za jeho pomoc a práci.

⁸ V domě zřejmě žije více lidí, než je oficiální počet nájemníků (který mi správcovská firma odmítla sdělit). Ti jsou prý vinni (jak tvrdili všichni informanti z domu) za vyšší odběr vody a jelikož je v domě společný vodoměr, nehodlají tito dopláct za vodu, kterou údajně nespotřebovali.

Většina domácností má na ubytování uzavřenou nájemní smlouvu na dobu určitou. Přesný počet uzavřených smluv na dobu určitou, resp. neurčitou se nepodařilo zjistit stejně, jako přesný počet trvale přihlášených obyvatel, a to z důvodu neochoty správcovské firmy Triumfa s.r.o. tyto informace sdělit. Na potíže při komunikaci se správcovskou firmou Triumfa si stěžovali všichni nájemníci, se kterými byl uskutečněn rozhovor. Nájemníci také poukazovali na řadu nesrovnalostí ve smlouvách, při platbách nájmu apod.

2.3.3 DESKRIPTOR SOCIÁLNÍ SITUACE

Z výzkumu vyplynulo, že ve zkoumané lokalitě žije 112 obyvatel, z toho je cca 103 Romů.

Nezaměstnanost v lokalitě činí odhadem 65-70%. Ti, kteří pracují, zastávají většinou nekvalifikované a hůře ohodnocované pracovní pozice. Stejně jako v jiných sociálně vyloučených lokalitách, i zde pracuje ve skutečnosti více lidí, než je odhad o míře nezaměstnanosti. Tito „skrytí nezaměstnaní“ pracují většinou „na černo“.

2.3.4 LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ

Lokalita Plachého je, stejně jako zbývající sociálně vyloučené lokality, chápána ze strany jednotlivých složek institucionálního prostředí jako lokalita „problémová“. Na rozdíl od jiných lokalit (např. Resslova 13) není ale chápána ze strany institucionálního prostředí jako lokalita, kde by se ve velké míře koncentrovaly sociálně patologické jevy.

K dotváření obrazu lokality Plachého jako sociálně vyloučené lokality je v rámci úřednického diskursu hojně poukazováno na špatné nakládání s městským majetkem. Konkrétně se jedná o zdůrazňování poničených společných prostor v domě. Ty jsou na rozdíl od soukromých prostor bytů, ať záměrně či nezáměrně, poničené. Příkladem mohou být zničené zvonky a poštovní schránky, nefunkční osvětlení společných prostor. Časté poukazování ze strany institucionálního prostředí na, ovšem subjektivně pocíťovaný, „nepořádek“ na chodbách a přilehlém dvoře před domem a u popelnic, však výzkum nepotvrdil. V lokalitě Plachého se některé představy úřednického diskursu ukázaly jako mylné, nereflektující realitu lokality. Některá poničení mohou být způsobena tím, že společné prostory lokality jsou v nočních hodinách vyhledávány a využívány pro svou průchodnost (vchodové dveře nejdou zavírat) uživateli drog a lidmi bez domova k přespávání, na což si stěžují samotní nájemníci.

Plzeňská místní samospráva nahlíží lokalitu jako určenou pro sociálně slabé a nepřizpůsobivé občany, kteří jsou v rámci lidových modelů a úřednického diskursu implicitně a často i explicitně asociováni s Romy. Toto mimo jiné vede k umělé etnické homogenizaci populací sociálně vyloučených lokalit, k představě, že tito obyvatelé tvoří nějakou unifikovanou skupinu, ačkoli téměř v každé sociálně vyloučené lokalitě žijí i neromové. To je případ téměř všech sociálně vyloučených lokalit v Plzni, lokalitu Plachého nevyjímaje.

2.3.5 SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY

I přesto, že lokalita je složena z příbuzensky nepropojených nukleárních rodin, neznamená to, že by zde nedocházelo k sociálním interakcím mezi jednotlivými rodinami. Existuje zde silná ženská solidární síť, jež spočívá ve výměně každodenních potřeb (potravin, hygienické potřeby), ale i v občasném vzájemném hlídání dětí. K časté komunikaci a interakci zdejších obyvatel dochází rovněž na dvoře - „place“, kde si hrají jejich děti a který tímto vytváří účinnou komunikační platformu a má určitý potenciál iniciovat vytváření slabých, zejména sousedských, vazeb.

2.3.6 BIOGRAFICKÝ MEDAILÓNEK – RODINA X Z PLACHÉHO

Rodina X obývá byt IV. kategorie o velikosti 2+1. Měsíčně platí 1.590,- za služby plus 700,- za nájem. V bytě žije dospělý pár, druh a družka se svými čtyřmi dětmi ve věku 8 až 17 let. Nejmladší dítě je fyzicky hendikepované, ochrnuté na část těla a trpí epileptickými záchvaty. Nad všemi dětmi na podnět rodinného lékaře vyhlásil OSPOD tzv. „dohled“, což může být předstupněm odebrání dětí od rodiny do ústavní péče. Je zřejmé, že pokud se rodina z jakéhokoli důvodu ocitne „na ulici“, tak jim budou nezletilé děti skutečně odebrány.

Tato situace bohužel reálně hrozí, neboť z důvodu existence dluhu vůči městu byl případ předán soudu, který vydal rozhodnutí o vyklizení bytu (v tomto případě soud neřeší bytovou náhradu – u „vyklizení bytu“ zde není na žádnou bytovou náhradu nárok).

Rodině X vznikl v roce 2004 dluh cca 13.500,- na nedoplatku za vodu (k této problematice viz kapitola věnovaná problematice bydlení), který nebyli schopni uhradit najednou a který se spolu s penále a různými jinými poplatky vyšplhal až na 36.000,-. Dle otce rodiny X se sami snažili vzniklý dluh splatit co nejdříve a údajně jej splatili zanedlouho, bohužel však zřejmě v době po zahájení soudního řízení.

Rodina X žije v lokalitě Plachého již relativně dlouho. První rok zde bydleli se smlouvou na dobu určitou s tím, že pokud budou náležitě plnit své závazky nájemníků vůči městu, bude jim smlouva prodloužena na dobu neurčitou. To se však nestalo. Město uzavřelo s nájemníky postupně několik smluv na dobu určitou (obvykle na 0,5 roku). Doklad o této skutečnosti však rodina X nemá, neboť ony smlouvy a ústířky složenek, které by toto mohly dokázat, si prý od nich vyžádal soud jako „důkazní materiál“. O kopie smluv prý žádali jak na bytovém odboru, tak i na správcovské firmě, ani jedna instituce však jejich žádosti nevyhověla. Způsob, jakým nám situaci členové rodiny X vysvětlovali, dával zcela jasně najevo, že se v celé situaci sami vůbec neorientují, že nevědí, na co mají právo apod.

Druh a družka X jsou oba vyučení, žena před svým posledním těhotenstvím pracovala, od té doby však nemůže najít práci. Rodina X bydlí v lokalitě Plachého již 5 let. Když žádali o byt a jejich bytová situace byla již skutečně těžko únosná, byly jim na bytovém odboru předloženy klíče s tím, že buď podepíší převzetí klíčů, nebo že nedostanou byt žádný. Ve smlouvě mají údajně balkon a sklep, jenže v domě žádné použitelné sklepy nejsou, jak dokládají ironická slova muže: „já ten sklep hledám už 5 let“.

Z našich rozhovorů se členy rodiny X vycházelo najevo, že minimálně od doby vzniku dluhů (resp. od počátku soudního řízení) se rodina X ocitla ve vleku pro ně neprůhledných, nepochopitelných a naprosto chaotických sil, kterými na ně institucionální prostředí působí. Rodina X, stejně jako ostatní rodiny žijící v prostředí sociální exkluze, se cítí být chycena v pavučině mocných sil, které jí smýkají, jak se jim zlíbí. Různí členové rodin obou partnerů úspěšně emigrovali do Velké Británie a pan i paní X o této možnosti velmi přesvědčivě a sugestivně hovořili.

Tento případ interpretujeme jako ukázkou nefunkčnosti a nekonceptnosti něčeho, co by se dalo nazvat „sociálním systémem“. Zjevně jde o rodinu, která potřebovala nějakou soustavnou podporu, např. při jednání s úřady, soudy apod. Nikdo se s nimi nepokoušel systematicky pracovat, radit v oblasti dluhů apod. Institut zvláštního příjemce, který byl designován právě na tyto případy, nebyl využit.

2.4 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA NÁDRAŽNÍ

Název sociálně vyloučené lokality: Nádražní 22

Prostorové vymezení: Jeden starý činžovní dům

Městský obvod: 3

Počet bytových jednotek v lokalitě: 5

Počet obyvatel v lokalitě: cca 20

Správcovská firma: Plzeňský servis

2.4.1 ÚVOD

Sociálně vyloučená lokalita v Nádražní ulici číslo 22, na rozdíl třeba od Resslerovy či Jateční, nezaujímá v populárním či úřednickém diskurzu významnější postavení; málokdo o této lokalitě vlastně vůbec ví. Vědí o ní víceméně pouze ti členové plzeňského institucionálního prostředí, kteří s touto lokalitou přicházejí do přímého kontaktu, resp. s touto lokalitou zacházejí, zejména tedy zaměstnanci bytového a sociálního odboru. Lokalita v ulici Nádražní, jak sám název napovídá, se nachází nedaleko hlavního vlakového nádraží. Je zastrčena v malé a „nevýznamné“ ulici, ačkoli místní samospráva tuto oblast považuje za prestižní z hlediska jak možného komerčního využití, tak i z hlediska potenciálně prestižního bydlení. Nemovitost samotná je poznat, jako v případě ostatních lokalit, „na první pohled“.

2.4.2 FYZICKÁ DESKRIPTIVE

Lokalitu Nádražní tvoří 5 bytů plus jeden nebytový prostor, který býval dříve využíván jako kancelář jedním romským podnikatelem. V současné době je tento prostor nevyužíván a bez rekonstrukce a náležitého úklidu pravděpodobně i nevyužitelný. Z těchto 5ti bytů jsou pouze 4 obývány, jeden byt je tedy prázdný (a připravený pro přidělení „vhodným“ nájemcům). U tohoto prázdného bytu jsou vyraženy dveře, byt je tedy volně „průchozí“ a dle obyvatel domu je využíván několika lidmi bez domova nejen k přespávání. Jeden byt je I. kategorie, dva byty III. a další dva byty IV. kategorie. Nemovitost je plynofikována, z důvodu dluhů je však na plyn v současné době připojena pouze jedna bytová jednotka (k tomu viz dále).

2.4.3 DESKRIPTIVE SOCIÁLNÍ SITUACE

Byty v této lokalitě obývají rodiny o počtu 2 až 8 lidí. Co se týká případu dvou lidí v jedné bytové jednotce, je to postarší pár obývajících jediný byt I. kategorie v lokalitě, který má do bytu zaveden plyn a který jako jediná domácnost v lokalitě nemá vůči městu žádné dluhy. Tento starší pár žije na této adrese již dlouho, žili zde ještě před tím, než se lokalita změnila v sociálně exkludovanou lokalitu institucionálním prostředím chápanou jako „problémovou“. Zaměstnanci správcovské firmy Plzeňský servis, která tuto lokalitu z pověření ÚMO3 spravuje, tyto obyvatele dle svých slov „lituje“ s tím, že oni, jediní řádně platící obyvatelé, „na celou situaci doplácí“.

2.4.4 LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ

Nádražní 22 je „problémová“ lokalita, protože jí obývají „problémoví“ lidé, zejména pak „neplatiči“. Celkový dluh lokality vůči městu činí 96.000,-. Lokalita je složkami místní samosprávy vnímána jako odkladiště nepřizpůsobivých občanů, dle slov jednoho zaměstnance místní samosprávy „se tam umisťují problémoví lidé i sociálně slabší“.

Dvě domácnosti jsou již kvůli svým dluhům vůči městu u soudu, bezpochyby je čeká soudní ukončení nájemní smlouvy spolu s následujícím exekučním vymáháním dluhů.

2.4.5 SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY

Zde platí to samé co pro většinu ostatních plzeňských lokalit. I Nádražní 22 je náhodně nakupeným agregátem nukleárních rodin, které spolu nemají společného nic kromě toho, že se nacházejí v situaci sociální exkluze (až na jednu výše zmíněnou rodinu, kterou za sociálně vyloučenou nepovažují). Jednotlivé rodiny spolu spíše nekomunikují, viní se navzájem ze současné špatné situace. Obyvatelé vzhledem ke svým dětem vnímají velmi negativně skutečnost, že lokalita je využívána konzumenty drog a „bezdomovci“ – tito lidé vědí, že je nikdo ze současných nájemníků z lokality nevyhodí, neboť sami mají s bydlením problémů dost.

2.5 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA PLYNÁRNÍ

Název sociálně vyloučené lokality: Plynární 4

Prostorové vymezení: Jeden starý činžovní dům

Městský obvod: 3

Počet bytových jednotek v lokalitě: 11 (8 obsazených)

Počet obyvatel v lokalitě: cca 35

Správcovská firma: TRIUMFA, s.r.o.

2.5.1 ÚVOD

Lokalita Plynární 4 zvnějšku působí podobným dojmem, jako ostatní sociálně vyloučené lokality. Její vznik však byl, dalo by se říci, „pозvolnější“. Řada současných nájemníků zde bydlí i několik desítek let, neboť zde kdysi dostali přidělen obecní služební byt. Cca 100 metrů odsud se nachází ulice Plovární, kde bývala na čísle popisném 24 také jedna „nechvalně proslulá“ sociálně vyloučená lokalita. V souvislosti s prodejem do soukromých rukou byla tato lokalita „zbavena“ stigmatu tím, že všichni „neplatiči“ („nepřízpůsobiví“ apod.) byli vystěhováni, resp. přestěhováni. Lokalita Plovární 24 byla celkově zrekonstruována a nyní je to, dalo by se říci, prestižní lokalita k bydlení. Dvě rodiny byly z Plovární 24 přemístěny právě do Plynární 4.

2.5.2 FYZICKÁ DESKRIPTICE

Lokalita je (opět) tvořena jedním starším činžovním domem o třech patrech. V lokalitě je asi 11 bytových jednotek, z nichž 8 je trvale obýváno, a několik nebytových prostor, které jsou uzamčeny většinou visacím zámekem a které využívají obyvatelé domu jako prostory pro uskladnění. Na chodbách je pořádek, obyvatelé lokality si stěžují na to, že se hygienická situace zhoršila zejména po přistěhování jedné „neplatičské“ rodiny z Plovární 24.

Byty jsou většinou IV. kategorie, přístup k tekoucí vodě má většina domácností pouze na chodbě (proto se náhodný návštěvník může setkat mj. s automatickými pračkami na chodbě). Velikost jednotlivých bytů se pohybuje od 1+0 po 2+1, nejvíce jich má velikost 1+1. Na adrese bydlí cca 35 lidí, nemovitost v majetku města spravuje správcovská firma Triumfa s.r.o. Dům je plynofikován, ačkoli většina domácností stále topí a vaří na kamnech na tuhá paliva.

2.5.3 DESKRIPTICE SOCIÁLNÍ SITUACE V LOKALITĚ A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ

Jak jsme již naznačili, lokalitu Plynární tvoří bývalé služební, zejména dělnické byty. Několik lidí zde žije již několik desítek let. Tito tzv. „starousedlíci“ spolu obecně vycházejí velmi dobře, společně se vymezují vůči nově příchozím. V rámci úřednického diskurzu

má Plynární 4 statut „ubytovny pro neplatiče“ – je zde poskytováno ubytování lidem, u nichž se třeba jen předpokládá, že budou mít problémy s placením nájemného/ služeb. Tento statut „ubytovny pro neplatiče“ je samozřejmě neformální: jedná se o byty v obecním vlastnictví, zastaralé a ve stavu, který v mnoha ohledech nevyhovuje současným standardům bydlení.

2.5.4 BIOGRAFICKÝ MEDAILÓNEK - RADKA A MIROSLAV Z PLYNÁRNÍ

motto: „To je sklep, tomu já ani ubytovna neříkám.“ (Miroslav)

Rodina Radky a Miroslava (25 a 26 let) je tříčlenná. Mají pětiletého syna Miroslava, který je astmatik. V lokalitě Plynární bydlí šest měsíců. Přistěhovali se do ní z ubytovny z Doubravky, kde bydleli 18 měsíců.

Radka i Miroslav jsou přesvědčeni, že v „bydlení na zkoušku“, jak sami interpretují svůj předchozí pobyt v azylovém domě, obstáli dobře, a přesto přišlo zklamání, když se dověděli, že jim ÚMO3 přidělilo byt v Plynární ulici. Když rodina žádala o byt, musela doložit, že řádně platí nájem, že je bez jakýchkoli finančních závazků, a rovněž doložila, že jejich syn je astmatik. Tuto skutečnost měla potvrzenou od specializovaného lékaře, který se do posudku vyjádřil, že dítě má mít samostatnou místnost na spaní. ÚMO3 jim na základě všech těchto požadavků přidělil byt 3. kategorie v Plynární. Radka si myslí, že si rodina přestěhováním z „azyláku“ pohoršila. Na Doubravce bylo totiž všechno pěkné a funkční.

Rodina obývá jednu místnost o rozloze 20 m² (0+1). WC se nachází na chodbě mimo vlastní bytovou jednotku a v době jejich přistěhování bylo nepoužitelné. Záchod Miroslav opravil (a vyčistil) sám. Opravou WC byla jejich bytová jednotka překvalifikována na bytovou jednotku 2. kategorie, jelikož mají svůj vlastní - uzamykatelný, funkční záchod, i když ten se nachází na chodbě. Radce se to zdálo zprvu nepochopitelné, jak může bydlet ve 2. kategorii, když se jedná o jedinou nevybavenou místnost, ale po následném vysvětlení správcovskou firmou to „akceptovala“.

K bytu přináleží i kumbál na chodbě, který vyžaduje komplexní rekonstrukci, aby se mohl využívat, jelikož je zcela zaplněn odpadem a zdi jsou p(r)orostlé plísní. Rodina nemá dostatek financí, aby se pustila do větší rekonstrukce. A také nechce, aby se jí po případné rekonstrukci kumbálu (kumbál by podle Radky mohl sloužit jako koupelna) zvedla bytová kategorie a s ní i nájem.

Koupelna součástí přiděleného bytu nebyla vůbec. Hygienu řeší rodina tak, že si do místnosti (bytu) koupila sprchový kout, který ovšem není připojený k vodovodní přípojce – je pouze napojený na kuchyňský odpad. V bytě není ani průtokový ohřivač na teplou vodu. Sprchují se tedy tak, že si ohřejí vodu v hrnci nebo v rychlovarné konvici a polévají se ve sprchovém koutě koněvkou, kterou se jinak zalévají kytky. V době mimo praktikování hygienické očisty plní tento sprchový kout funkci úložného prostoru.

Jediné, co v bytě našli při svém prvním příchodu, byl jeden kohoutek se studenou vodou, plynová kamna („vařky“) a dvouplotýnkový elektrický vařič. Kamna však byla, stejně jako záchod, nefunkční. O opravu kamen požádali správcovskou firmu, která s opravou ale nikterak nespěchala. Oprava kamen znamenala podle Radky rovněž zvýšení nájmu správcovskou firmou, ačkoli tomu tak ve skutečnosti nebylo. Důvodem této mylné domněnky bylo neporozumění fakturám a složenkám. Ve skutečnosti totiž opravu kamen uhradila správcovská firma a s výší nájmu tato oprava kamen nijak nesouvisí. Tato situace však upozorňuje na skutečnost obecně nízké úrovně sociálních kompetencí sociálně vyloučených osob.

Z výpovědí Radky i Miroslava je cítit především podezření a nedůvěra vůči správcovské firmě. Radka si dokonce myslí, že správcovská firma Triumfa podvádí, jelikož evidovala jejich byt jako 3. kategorii, kde žije pouze jedna osoba, ačkoli oni platili nájem za 2. kategorii a služby za 3 lidi.

Sehnat práci není dle vyjádření Radky a Miroslava problém. Jedná se převážně o nekvalifikovanou práci. Miroslavova zkušenost s úřadem práce je přesto ambivalentní. Úřad práce mu byl schopen zprostředkovat nabídku práce, ale tím to pro úřad skončilo. Když do firmy zavolal, dozvěděl se, že mají volné místo, když tam však přišel, bylo již obsazené. Miroslav to přičítá svému romství. Radka pracovala v supermarketu, kde byla hodinová mzda 42 Kč, ale pracovní podmínky byly těžko snesitelné. Na pozici pokladní jí to šlo dobře, proto po ní zaměstnavatel chtěl, aby pracovala ve dvanáctihodinových směnách. Dala výpověď, jelikož by nic nestíhala, ani uklízet, ani vařit, natož starat se o svého syna. Takto pracovat mohou dle jejich názoru Ukrajinci, kteří jsou údajně „schopni dělat i 16 hodin denně a nevadí jim to“. Domnívají se, že žádný Čech ale šestnáct hodin denně dělat nebude. Pro Radku i Mirka je nejlepší mít dvě práce, i když budou ilegální. Dá se díky nim i relativně vydělat. Práci shánějí přes známé. Sociální dávky sice rodina pobírá, netvoří to však ústřední příjem rodiny. V době, kdy jsou oba v práci, hlídá syna matka otce.

Do budoucna by se chtěli z lokality Plynární přestěhovat, už jenom kvůli nemocnému synovi. Znovu zažádali o přidělení bytu a čekají. Přesto již v tuto chvíli příliš nevěří tomu, že uspějí. Svůj budoucí neúspěch připisují bodovému systému. Bodový systém je pro ně klíčem k úspěšnému získání bytu, kdy žadatelé s dostatečným počtem bodů získají obecní byt. Radka s Miroslavem zažádali o byt již před pěti lety a loni měli údajně na svém bodovém kontě 140 bodů. Pak ale přišla korupční aféra na ÚMO3, po které došlo k „přepočítávání“ přidělených bodů. A měli rázem bodů osmdesát. Oba si myslí, že kdo měl tenkrát před aférou padesát tisíc, mohl si „koupit“ jak přidělení bytu, tak i „svého“ úředníka v bytové komisi. Myslí si to i přesto, že se ve skutečnosti jednalo o aféru s nově vystavěnými nadstandardními byty, na které by zřejmě stejně neměli šanci dosáhnout.

2.6 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA „VINICE“

Název sociálně vyloučené lokality: „Vinice“ (Strážnická 1, 12)

Prostorové vymezení: dva vchody panelového domu

Městský obvod: 1

Počet bytových jednotek v lokalitě: 16

Počet obyvatel v lokalitě: cca 60

Správcovská firma: TRIUMFA, s.r.o.

2.6.1 ÚVOD⁹

Lokalita Vinice je v rámci úřednického diskursu i v rámci lidových modelů vnímána jako „problémová adresa“. Ačkoli sídliště na Vinicích nese punc „problémovosti“, resp. „romského sídliště“, sociální problémy jsou ve skutečnosti ve zvýšené míře koncentrovány zejména do dvou vchodů z celého sídliště: Strážnická 1 a 12.

Celkový počet obyvatel sídliště Vinice lze odhadnout 7.000 – 8.000. Z tohoto celkového počtu zde žije přibližně 500 Romů, tj. 6,25, resp. 7,14%. Tato čísla ostře kontrastují se zažitou představou o Vinicích jako o lokalitě s vysokou koncentrací romské populace.

Vinice jsou mladým panelovým sídlištěm v Plzni. Jeho výstavba byla ukončena relativně nedávno, v roce 1990. Od té doby, tj. za posledních 15 let, nedošlo na sídlišti k žádným významnějším opravám či přestavbám i přesto, že sídliště se zdá být v relativně špatném technickém stavu. Tato skutečnost, spolu s výše uvedenou lidovou představou o „romských Vinicích“, vytváří z dané lokality místo s nízkou prestiží bydlení.

⁹ Zde bych rád poděkoval Janu Frischovi ze Společnosti Začít spolu, o.p.s. za cenné konzultace a poskytnuté informace vztahující se k lokalitě „Vinice“.

Relativně vysoký počet Romů v dané lokalitě (pojmem „lokalita“ jsou myšleny vchody Strážnická 1 a 12) lze interpretovat v kontextu následujících skutečností. Nově dokončené sídliště bylo rezervoárem volných bytů, které město přidělovalo žadatelům o přidělení obecního bytu. Mezi nimi bylo velké množství romských rodin, které byt získaly ať už z důvodu nevyhovujících podmínek ve stávajících bytech v jiných částech města nebo na základě vyhovění dlouhodobě podaným žádostem o byt např. s ohledem na nepříznivou sociální situaci.

Vzhledem k celospolečenským změnám po roce 1989 a následným snahám o navrácení majetku zpět původním majitelům, které vyústily v restituční zákon, došlo k navrácení činžovních domů v centru města. Také z tohoto důvodu se na Vinice nastěhovala, resp. byla nastěhována část romských rodin. Problematické během přidělování bytů na Vinicích bylo rozhodnutí sestěhovat romské rodiny tak, že došlo k jejich koncentraci právě do vchodů Strážnická 1 a 12.

V těchto vchodech, resp. v této sociálně vyloučené lokalitě se koncentrují problémy s neplacením nájemného a poplatků za služby, silná migrace uživatelů či spoluuživatelů bytů, černé podnájemní cizincům (v minulosti byly tyto případy silně medializovány a beze sporu přispěly k vnímání Vinic jako „špatné adresy“), poškozování společných prostor domu, nepořádek atd. Časté jsou i stížnosti obyvatel okolních domů na hluk. Do uvolněných bytů v těchto domech se nechce nikdo dobrovolně nastěhovat, a to ani za cenu ztráty bodů v městském pořadníku.

2.6.2 FYZICKÁ DESKRIKCE

Sociálně vyloučenou lokalitou „Vinice“, resp. Strážnická 1 a 12, míním 2 panelové domy s celkem 16ti bytovými jednotkami, které spravuje Triumfa s. r. o.

Ve Strážnické 1 jsou dva typy bytů, které se liší výměrou: 71,5 m² a 86,16 m². Ve Strážnické 12 jsou pak byty o výměře 75,5 m² a 97,5 m². Byty s větší výměrou byly vždy zamýšleny jako dvougenerační byty. Všechny byty jsou byty I. kategorie. Každá domácnost má vlastní vodoměr i elektroměr. To je, zejména v případě vlastního vodoměru pro každou bytovou jednotku, v porovnání s ostatními sociálně vyloučenými lokalitami, spíše neobvyklé.

2.6.3 DESKRIKCE SOCIÁLNÍ SITUACE, VZTAH LOKALITY K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ

Nezaměstnanost je podle odhadů v lokalitě velmi vysoká, okolo 90%. Ti, kteří pracují, zastávají většinou nekvalifikované a hůře ohodnocované pracovní pozice. Stejně jako v jiných sociálně vyloučených lokalitách i zde pracuje ve skutečnosti více lidí, než je odhad o míře nezaměstnanosti, neboť ti lidé pracují „na černo“.

Na celém sídlišti dluží městu na nájemném a na službách odhadem cca 10% domácností. V lokalitě Strážnická 1 a 12 je to pak odhadem 50% domácností.

2.6.4 SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY

Řada nukleárních rodin v námi vymezené lokalitě Strážnická 1 a 12 je mezi sebou příbuzensky spjatých, což v kumulovaných sociálně vyloučených lokalitách „zvnějšku“ vytvářených složkami místní samosprávy nebývá úplně běžné. Taková „ghetta“ totiž mívají nejčastěji charakter sociálního agregátu (tedy náhodně nakumulovaných nukleárních rodin). Jako příklad můžeme uvést situaci, kdy v jednom ze vchodů bydlí v bytě starší rodiče, v jiném patře jejich dcera s vlastní rodinou a ve vedlejší vchodě pak jejich syn s vlastní rodinou.

Pro lokalitu Vinice je na rozdíl od ostatních sociálně vyloučených lokalit v Plzni (čímž netvrdím, že jinde k podobným problémům nedochází, pouze však většinou v menší míře) typická vysoká míra migrace do zahraničí (a pak většinou zase zpět), zejména pak do Velké Británie. S migrací do zahraničí, resp. s případným následným návratem zpět do ČR souvisí řada situací, které mohou mít na socioekonomickou situaci jednotlivců i rodin neblahý dopad. Tyto situace se váží zejména na nízké sociální kompetence, resp. na nízkou orientaci v rámci institucionálního prostředí (a legislativním řádu ČR). Mezi nejčastější problémy, se kterými se setkávají rodiny i jednotlivci po návratu ze zahraničí, patří zejména dluhy na zdravotním pojištění a dluhy na nájemném a na službách. Problematické bývá (1) znovuzaražení dětí do vzdělávacích institucí, (2) jazykové problémy u dětí s tím spojené nebo tyto problémy jdoucí vedle sebe paralelně. Kvůli těmto problémům bývají děti často vřazovány rovnou do speciálních škol. Dalším problémem bývá (3) velký věkový rozdíl (často i několikaletý) od ostatních spolužáků způsobený dobou strávenou v zahraničí, což má neblahý vliv na začlenění do kolektivu vrstevníků ve škole.

Migrace do zahraničí, resp. neúspěšný pokus následovaný návratem, ve většině případů nepřináší zlepšení ekonomické situace, spíše je tomu naopak, jak jsme naznačili v předchozím textu. Od té doby, co se vracejí neúspěšní žadatelé o azyl ve Velké Británii, došlo ke zvýšení výskytu osob závislých na heroinu. Předpokládá se, že tito si svoji závislost přivezli z anglických azylových „táborů“, neboť užívání heroinu v ostatních sociálně vyloučených lokalitách je spíše výjimkou.

2.7 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ LOKALITA ŽELEZNIČNÍ

Motto: „Tam jsou ti, co neplatí“¹⁰

Název sociálně vyloučené lokality: Železniční 36

Prostorové vymezení: Starší činžovní dům po rekonstrukci

Městský obvod: 3

Počet holobytových jednotek v lokalitě: 20

Počet obyvatel v lokalitě: 33 (v současnosti)

Správcovská firma: Plzeňský servis, spol. s.r.o.

2.7.1 ÚVOD

Lokalita „Železniční 36“ se nachází v městském obvodu 3 za hlavním vlakovým nádražím. Jedná se o jeden starší, původně činžovní dům, který je v současnosti zrekonstruován. Na první pohled tak dům (lokalita) nebudí ani vizuální dojem vyloučené lokality.

Jedná se o dům - jeden vchod, který patří městu Plzeň, který spravuje celorepublikově působící nezisková organizace NADĚJE. Proto se může zdát, že se nemusí jednat o „sociálně vyloučenou lokalitu“ v pravém slova smyslu. Přesto tuto lokalitu považujeme za sociálně vyloučenou, abychom poukázali na skutečnost, že působení - byť velmi kvalitního - poskytovatele sociálních služeb problematiku sociální exkluze samo o sobě neřeší. Nepochybně by se pak daly za sociálně vyloučené považovat i jiné „azylové domy“, ubytovny apod. Z těchto lokalit zde však uvádíme pouze tuto jedinou, abychom upozornili, že z pozornosti politiků sociální inkluze by neměly být vyjímány ani lokality, kde již nějaký, byť jak jsme již řekli, kvalitní, poskytovatel sociálních služeb působí.

Tento bytový komplex je koncipován jako holobytový dům, do něhož mají být umisťováni lidé v bytové nouzi. V reálu jsou to však většinou ti, kteří neplatí nájemné. Jinými slovy se jedná o holobyty pro plzeňské „neplatiče“. Přicházejí sem především jedinci (rodiny) z míst, která označujeme jako sociálně vyloučené lokality. Tito lidé jsou zde kumulováni, a

¹⁰ Pracovník jednoho z městských obvodních úřadů.

většinou žijí v podmínkách sociální exkluze. I když zde přímo působí NGO se zaměřením sociální práce, lze adresu Železniční 36 považovat za lokalitu sociálně vyloučenou.

2.7.2 FYZICKÁ DESKRIPTICE

Dům je po celkové rekonstrukci a v porovnání s domy z jiných plzeňských sociálně vyloučených lokalit se jedná o budovu ve velmi dobrém technickém stavu. V domě je celkem 20 holobytových jednotek, z toho dvě jsou koncipovány jako azyl pro ženy s dětmi. Nájemníci mají v bytech k dispozici vlastní vodovodní a elektrickou přípojku, ale musejí si zajistit vlastní vodoměr resp. elektroměr. Kamna jsou v holobytech plynová. WC a hygienické zařízení jsou společná. I zde byl během výzkumu zaznamenán problém s relativně vysokými nedoplatky za vodu a za topení (plyn). Jedná se o částky v řádu tisíců (4.000,- až 10.000,- Kč), které ale nájemníci nejsou schopni najednou zaplatit a usilují o jednorázové půjčky nebo o splátkové kalendáře.

Vlastníkem domu je město Plzeň a jeho provozovatelem je nezisková společnost NADĚJE. Původně tím, že se jednalo o holobyty pro celou Plzeň, mělo každé ÚMO k dispozici 5 holobytů. V současnosti se na plzeňském magistrátu dle vyjádření pracovníků Naděje projednává návrh, aby se tento přerozdělovací „holobytový klíč“ změnil. Nezisková organizace Naděje by i do budoucna měla nadále zajišťovat provoz holobytů, ale přerozdělování by již nemělo být podle vzorce jedno ÚMO = 5 holobytových jednotek. Vzniklo by zkrátka 20 holobytů města Plzně spravovaných Nadějí. Město si vlastně tímto vytváří prostor pro manipulování se sociálně vyloučenými osobami¹¹ skrze možnost sem efektivně přesouvat nájemníky z jedné sociálně vyloučené lokality. Železniční takto může fungovat buď jako relativně komfortní cílová stanice, nebo pouze jako komfortní stanice přestupová.

Všichni nájemníci mají smlouvu na dobu určitou. Mechanismus uzavírání smluv je neměnný. „Do Naděje“ přicházejí lidé po soudní exekuci (resp. po přivolení k výpovědi s bytovou náhradou). Ale i ti, u kterých exekuce ještě neproběhla, avšak získali již „doporučení“¹² se přestěhovat. Vždy se však jedná o rodiny, které měly problém s platební morálkou. Proto je první nájemní smlouva uzavřena pouze na 3 měsíce. Během tohoto období musí noví nájemníci prokázat nejen bezchybnou platební morálku, ale i snahu řešit své předchozí závazky. Následně je s nimi uzavírána smlouva vždy na 6 měsíců. Podle vyjádření pracovníků Naděje by měly holobyty sloužit jako přechodné bydlení, kdy po uhrazení všech (většiny) závazků přidělí ÚMO nájemníkovi nový byt. Jelikož někteří ze současných nájemníků „Naděje“ mají natolik vysoké dluhy násobené úroky a zároveň natolik nízký příjem tvořený pouze dávkami, podporou či z minimálním platem, je téměř nemožné, aby dluhy uhradili. Z tohoto vyplývá, že pro řadu nájemníků se „Naděje“ stává bydlením konečným. Je-li přesto někomu z „Naděje“ přidělen byt, „odchází vždy do horšího“¹³.

2.7.3 DESKRIPTICE SOCIÁLNÍ SITUACE

V současnosti v lokalitě žije cca 33 obyvatel. Přesnější strukturu pracovníci Naděje sdělit odmítli, ale jedná se jak o Romy, tak i o neromy. Z tohoto počtu, v němž jsou ale zahrnuti i děti, pracuje v současnosti cca 6 obyvatel. Jedná se o úklidové a manuální práce, zejména ve větších továrnách.

¹¹ Nyní jsou zde např. ubytovány 3 rodiny z domu ve Strážnické ulici ze sídliště Vinice.

¹² Termín použit pracovníkem Naděje.

¹³ Vyjádření jednoho z pracovníků Naděje.

2.7.4 LOKALITA A JEJÍ VZTAH K INSTITUCIONÁLNÍMU PROSTŘEDÍ

Díky přímému působení NGO Naděje v Železniční 36, není tato lokalita chápána tak negativně jako ostatní lokality. Místní samospráva chápe tuto lokalitu jako místo, kde bydlí ti, kteří neplatili nájem. V současnosti jej však platit musejí, jinak by zde ani bydlet nemohli. Obraz lokality tak není optikou institucionálního prostředí příliš špatný.

Lidé zde žijící buď pracují, nebo se alespoň snaží práci aktivně sehnat. Nájemné řádně (pouze někdy se zpožděním) platí. K devastaci majetku nedochází. Dům funguje na základě „Domácího řádu“, který však dokáže beze zbytku dodržovat tak 1/3 rodin, resp. domácností.

K sociálně patologickým projevům chování mezi lidmi v lokalitě spíše nedochází. Všichni obyvatelé, s nimiž byl uskutečněn rozhovor, si uvědomují, že se jedná o jednu z jejich posledních „šancí“, a proto usilují o to ji nepromarnit.

2.7.5 SOCIÁLNÍ VZTAHY UVNITŘ LOKALITY

Lokalita je agregátem nukleárních, příbuzensky nepropojených rodin. Sociální síť jednotlivých rodin je orientována ven, za hranice lokality. Jednotlivé sociální sítě zpravidla propojují více sociálně vyloučených lokalit. Většina obyvatel nevnímá své bydlení v Železniční 36 jako „domov“. Ocitli se zde především v důsledku soudních exekucí. Proto i nadále udržují spojení s místem, odkud byli přestěhováni. Přímá interakce mezi jednotlivými rodinami na úrovni solidárních sítí (např. ženských)¹⁴ nebyla během výzkumu pozorována. Lokalita tak působí především jako atomizované společenství.

¹⁴Srov. solidární síť v lokalitě „Plac“.

3

motto: „Oblast bydlení patří jednoznačně k prioritám současné vlády. Vláda považuje bydlení za důležitou součást životní úrovně a celkové kvality života obyvatelstva a uvědomuje si rizika, která mohou z neuspokojivé situace v bydlení vyplývat a která mohou negativně ovlivňovat ... proces sociálního začleňování...”

(Konceptce bytové politiky schválena vládou usnesením ze dne 16. března 2005 č. 292, str. 2)

prostorové vyloučení
problematika bydlení

3.1 ÚVOD

Ukazuje se, že pokud chceme porozumět životní situaci sociálně vyloučených skupin obyvatelstva, resp. životu v sociálně vyloučených lokalitách, je nutné věnovat patřičnou pozornost zejména problematice bydlení. V moderní západní společnosti (alespoň částečně) založené na tržních principech, ve které nás problematika sociální exkluze zajímá, hrají oblasti zaměstnanosti a bydlení klíčovou společenskou a symbolickou úlohu. Zaměstnanost a bydlení jsou fenomény samozřejmě úzce propojené, neboť výdaje za bydlení patří obvykle mezi největší životní náklady. V Konceptu bytové politiky schválené vládou usnesením ze dne 16. března 2005 č. 292 čteme nepřekvapivé tvrzení, že „výdaje na bydlení významně zatěžují domácnosti“ a že v roce 2002 činily výdaje na bydlení (t.j. včetně poplatků za služby) u průměrné domácnosti 23,36% jejich příjmů. Lze jen předpokládat, že v případě domácností žijících v prostředí sociální exkluze, většinou bez trvalého zaměstnání, bude tento procentuální poměr ještě vyšší.

Zdá se dokonce, že fenomén sociální exkluze je nedílně spojen s problematikou bydlení a že problematika urbánního prostoru a bydlení je jedním z klíčových faktorů během konstituce sociálního vyloučení, resp. při tvorbě městských ghett. Někteří autoři se dokonce domnívají, že sociální exkluze nemůže být komplexně studována bez přihlédnutí k prostorovým aspektům tohoto procesu (Madanipour, 2003: 185).

3.1.1 ÚVOD DO SOUČASNÉ BYTOVÉ SITUACE A POLITIKY V PLZNI VE VZTAHU K SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝM LOKALITÁM

Kromě toho, že město Plzeň eviduje cca 1.300 – 1.400 žádostí o přidělení obecního bytu, v současnosti probíhá v Plzni tzv. druhá vlna prodeje bytů a nebytových prostorů ve vlastnictví města Plzně. V plánu města je odprodat stávajícím nájemníkům obecních bytů dalších cca 5.500 bytů. Všechny bytové i nebytové prostory ve vlastnictví města jsou pro tento účel rozděleny do několika skupin¹⁵ (rozhodnutí městské rady, která nemovitost patří do které skupiny je dynamickou, neukončenou záležitostí):

- Skupina 1A - budovy určené pro ponechání ve vlastnictví města - bytové domy.
- Skupina 1B - budovy určené k ponechání ve vlastnictví města - nebytové domy.
- Skupina 2A - budovy určené pro další nakládání - prodej celého domu.
- Skupina 2B - budovy určené pro další nakládání – směnu.
- Skupina 2C - budovy určené pro další nakládání - prodej do podílového spoluvlastnictví?
- Skupina 3 - budov určené k prodeji bytů a nebytových prostorů podle Zásad II. prodeje bytů a nebytových prostor z majetku města.
- Skupina 4 - budovy se služebními byty.

Lokality resp. budovy, které stojí v centru naší pozornosti, jsou v současné situaci uvedeny ve skupině 1A: Nádražní 22, Plachého 42, 44, 46 a 48, lokality Plynární 4, Resslerova 13. Strážnická 12 a 10 jsou zařazené do skupiny 2A. Pouze Strážnická 1, který jsme pracovníě zařadili do sociálně vyloučené lokality „Vinice“, spadá do skupiny 3.

Podle posledních informací má městský úřad v plánu prodat celý objekt v Jateční ulici soukromé osobě. Bohužel o tomto poměrně zvláštním rozhodnutí nejsou v současné době dostupné konkrétnější informace.

¹⁵ <http://info.plzen-city.cz/article.asp?itm=4242>

Situace ve Strážnické 1 je taková, že se v současné situaci zvažuje prodej celé nemovitosti, tedy všech bytových jednotek jednomu zájemci. Dle pravidel druhého kola prodeje obecních bytů připadají pro budovy ve skupině 3 v úvahu 2 možnosti:

- Prodej jednotlivých bytových jednotek do rukou stávajících nájemců. V tomto případě musí dojít k naplnění kvóty zájmu o odkup bytu alespoň u 60% obyvatel z dané budovy.
- Prodej celých nemovitostí do rukou jednoho zájemce při nenaplnění této 60% kvóty.

Je zřejmé, že Strážnická 1 bude prodána dle druhé možnosti z následujících důvodů:

(1) V lokalitě není 60% domácností, které by si mohly z finančních důvodů (i přes relativně velmi levné ceny bytů – v porovnání s cenami bytů na volném trhu) odkoupení bytu dovolit.

(2) Dosavadní nájemci nesplňují kritérium explicitně vyslovené v *Informačním průvodci Bytového odboru Magistrátu města Plzně pro II. vlnu prodeje bytů v majetku města Plzně, 2002, str.3: „Samozřejmě, že nájemce nesmí mít žádný dluh na nájmu a za služby spojené s užíváním bytu. V tomto případě mu město byt neprodá.“* Strážnická 1 bude tedy ve II. vlně prodeje bytů zřejmě posuzována dohromady jako jeden objekt. V současnosti by bylo pouhým dohadem tvrdit, jak návrh na prodej nemovitosti Strážnická 1 dopadne a jak bude město vůči současným nájemcům, z nichž je zhruba 1/2 dlužníků a většina má nájemní smlouvu na dobu určitou, postupovat.

Pro současnou bytovou politiku města ve vztahu (nejen) k sociálně vyloučeným lokalitám je klíčové *Usnesení Rady města Plzně č. 995 ze dne 25/10/2001*. Od 1. listopadu 2001 došlo ke zrušení uzavírání nájemních smluv k bytům ve vlastnictví města Plzně na dobu neurčitou za základní (regulované) nájemné. Od 1. listopadu se s nájemníky obecních bytů uzavírají výhradně smlouvy na dobu určitou (12 až 24 měsíců, obvykle k 30. září v roce) a za smluvní nájemné. Smluvní nájemné bylo určeno v závislosti na vybavení bytu takto:

Tabulka 2: Ceny smluvního nájemného ve vztahu ke kategorizaci bytů

I. kategorie	47,- Kč/m2 podlahové plochy bytu /měsíc
II. kategorie	36,- Kč/m2 podlahové plochy bytu /měsíc
III. kategorie	28,- Kč/m2 podlahové plochy bytu /měsíc
IV. kategorie	20,- Kč/m2 podlahové plochy bytu /měsíc

Dále se dle usnesení č. 995 pro stanovení vybavenosti bytu ve vztahu k určení výše nájemného má přihlížet k následujícím kritériím:

- Do **I. kategorie** se zařazují byty, v nichž jsou všechny obytné místnosti přímo vytápěny ústředním vytápěním a které mají základní příslušenství. (Ústřední vytápění je vytápění zdrojem tepla, umístěným mimo byt nebo umístěným v místnosti k tomu určené včetně sklepa v rodinném domě s jedním bytem nebo jiné elektrické či plynové vytápění.)
- Do **II. kategorie** se zařazují byty:
  - » bez ústředního vytápění a se základním příslušenstvím
  - » s ústředním vytápěním a s částečným základním příslušenstvím.
- Do **III. kategorie** se zařazují byty:
  - » bez ústředního vytápění a s částečným základním příslušenstvím
  - » s ústředním vytápěním a bez základního příslušenství
- Do **IV. kategorie** se zařazují byty bez ústředního vytápění a bez základního příslušenství. (Byty se společným základním příslušenstvím se zařazují do II. kategorie, jsou-li ústředně vytápěny, nebo do IV. kategorie, nejsou-li ústředně vytápěny).

Město si v usnesení č. 995 dále vyhradilo právo neobnovit smlouvu na dobu určitou v případech, že:

- Nájemce nebo ti, kdo s ním bydlí, hrubě porušují dobré mravy v domě.
- Nájemce dluží za nájemné nebo úhradu za plnění poskytovaná spolu s užíváním bytu.
- Nájemce bytu neplní oznamovací povinnost skutečností, rozhodných pro výpočet nájemného a úhradu služeb s užíváním bytu spojených (zejména změna počtu osob).
- Nájemce provedl v bytě stavební úpravy či jiné podstatné změny bez písemného souhlasu pronajímatele.
- Nájemce přenechal byt nebo jeho část do podnájmu bez předchozího písemného souhlasu pronajímatele.
- Nájemce užívá dva nebo více bytů.
- Nájemce nebo ti, kdo s ním bydlí, opakovaně poškozují majetek pronajímatele.
- Nájemce bez závažných důvodů byt neužívá nebo ho užívá jen občas.
- Závažné porušování nájemní smlouvy.

Je zřejmé, že usnesení č. 995 je v rámci bytové politiky města ve vztahu k sociálně vyloučeným lokalitám klíčové. Na základě tohoto usnesení je pro plzeňskou místní samosprávu možné mnohem rychleji a účinněji zasahovat do struktury a fungování těchto lokalit, a to zejména aktem neprodloužení nájemní smlouvy na dobu určitou. V případě dlužnictví je také následný proces „zbavení“ se „problémového“ nájemníka mnohem efektivnější a rychlejší. V dalším textu budu hovořit o vysoké „průchodnosti“ a „fluktuaci“ sociálně vyloučených jedinců/rodin v příslušných lokalitách. To je umožněno účinnějším uplatňováním moci místní samosprávy, kterou ustanovilo právě usnesení č. 995.

Významným momentem, který pravděpodobně bude mít vliv na podobu sociálně vyloučených lokalit (nejen) v Plzni, je novelizované ustanovení § 711 odst. 2 občanského zákoníku, které je v platnosti od 31. března 2006. Dle bodu a) této novely může pronajímatele nemovitosti vypovědět nájem z bytu bez přivolení soudu např. na základě *hrubého porušení dobrých mravů v domě*. Na nebezpečí, která z této novely mohou plynout pro sociálně méně kompetentní jedince i celé rodiny, upozorňuje řada odborníků.

3.2 PROBLEMATIKA SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ

Sociální exkluze se nedílně pojí s nízkým socioekonomickým statusem (s nízkou úrovní dosaženého vzdělání a s nízkou úrovní příjmů). Z toho důvodu jsou rodiny s nižším příjmem odkázány na systém bydlení s regulovaným nájemným, neboť tyto rodiny by měly sníženou schopnost platit v Plzni relativně vysoké tržní nájemné, pokud by ovšem nájemní smlouvu na volném trhu vůbec získali.

Bohužel v současnosti v ČR neexistuje žádný systém tzv. sociálního bydlení, který je, podobně jako tzv. neziskový nájemní sektor, v zemích EU běžný (Lux, 2002). Sice se o systému sociálního bydlení a o neziskovém nájemním sektoru v *Koncepci bytové politiky schválené vládou usnesením ze dne 16. března 2005 č. 292* hovoří, to má však v současné době více podobu přání v (zatím marné) snaze vyhovět standardům běžným v zemích Evropské Unie, než reálných plánů do budoucna. V Koncepci se otevřeně na straně 8 přiznává, že: *„K poskytování pomoci skupinám osob, které jsou ohroženy chudobou či sociálním vyloučením, nejsou obce zavázány a stát nemá nástroje, kterými by plnění těchto úkolů prosadil. S tím souvisí i nejasná definice segmentu sociálního bydlení u nás.“*

S problematikou koncentrace, resp. zabraňováním koncentraci chudoby a sociálního vyloučení, což je také jedna z priorit vlády deklarovaných v *Koncepci bytové politiky*¹⁶, se tedy jednotlivé obce musejí vypořádávat samy. Město Plzeň nemá žádnou explicitní koncepci sociálního bydlení (nemluvě o nějaké jasně vyslovené snaze zamezovat tvorbě sociálně vyloučených ghett).

V dokumentu „Doplnění a nové směry *Bytové politiky města Plzně*“, který byl projednán a po připomínkách schválen usnesením Zastupitelstva města Plzně č. 186 z 24. června 1999“ (dále jen Doplnění) se sice explicitně o vytvoření sektoru sociálního bydlení nehovoří, píše se v něm však o tom, že „Obec považuje 7 tisíc bytů ve svém vlastnictví jako zcela minimální počet pro možnost zajištění a plnění své bytové a sociální politiky“, jejíž součástí by mělo být „v případě vytvoření legislativních podmínek ... tzv. sociální nájemné.“ Výše uvedený počet 7.000 bytů „je předpokládaným minimálním počtem pro zajištění bydlení sociálně slabých občanů...“. V plánu města tedy je, i s ohledem na probíhající druhé kolo prodeje obecních bytů, zachovat určitý počet bytů ve svém vlastnictví pro jejich budoucí začlenění do sektoru sociálního bydlení. Vzhledem k výše uvedené skutečnosti, že většina námi zkoumaných sociálně vyloučených lokalit je zařazena do skupiny 1A usuzuji, že i stávající sociálně vyloučené lokality jsou určeny k tomu, aby se v budoucnu staly součástí systému sociálního bydlení. To je plně v souladu s koncepcí města (cituji z Dokumentu): „Přidělování bytové náhrady pro občany porušující své povinnosti bude zajišťováno přednostně, a to byty, které podle možnosti budou **menší, méně vybavené a nižších kategorií**“. Tuto definici téměř beze zbytku naplňují obyvatelé námi vybraných sociálně vyloučených lokalit a tato citace de-facto **NABÁDÁ** (!) k vytváření a upevňování sociálně vyloučených lokalit.

3.3 KAPACITY BYDLENÍ V PLZNI

Občan má v Plzni má k dispozici, v zásadě 3 možné způsoby řešení bytové otázky v případě bytové nouze, pokud vyloučíme participaci na neregulovaném trhu s byty:

- (1) Ubytovací zařízení, které vlastní město, ale spravují je jiné organizace.
- (2) Přidělení městského bytu.
- (3) Nalezení podnájmu nebo ubytování v soukromé ubytovně.

Ad. 1 - Ubytovací zařízení, které vlastní město, ale spravují je jiné organizace. Tyto bytové kapacity nemají statut bytu, mají sloužit jako přechodný azyl po dobu řešení bytové krize nájemníka, v takových zařízeních bývají nastavena poměrně přísná pravidla. Smlouvy s nájemníky jsou uzavírány zpravidla na dobu určitou. Mezi taková zařízení v Plzni patří:

- **Domov sv. Františka pro bezdomovce**, Wenzigova 5, Plzeň, Městská charita Plzeň.

Stručná charakteristika: Služba pro muže starší 18-ti let (nejen plzeňské), kteří se ocitli v sociální krizi a nemají možnost zajistit si přiměřené ubytování. V rámci této noclehárny/ubytovny funguje tzv. „čtyřfázový resocializační program“ – (1) noclehárna 1, (2) noclehárna 2, (3) ubytovna A a (4) ubytovna B. Jednotlivé programy se liší zejména mírou začlenění klientů do společnosti. Zároveň je zde klientům poskytována poradenská služba sociálního pracovníka, denní centrum apod. Domov sv. Františka má kapacitu 54 lůžek. V roce 2004 byla zřízena i noclehárna pro ženy s kapacitou 6-ti lůžek. Pokud člověk chce využívat služeb tohoto zařízení, stačí přijít na vrátnici a vyplnit několik osobních údajů. Není zapotřebí podávat žádost.

¹⁶ V diskutované vládní koncepci se např. píše: „Trh sám o sobě neřeší naléhavé sociální problémy společnosti, vyžaduje promyšlenou a účelnou korekci vhodnými nástroji, aby nedocházelo k nadměrné polarizaci bohatství a bíd.“ Hned v zápětí se hovoří o Aristotelově pojetí účelu existence státu. Zřejmě proto, že jak Aristotelova filosofie, tak i rétorika boje proti vytváření sociálně vyloučených ghett spadají do stejné kategorie, jež je zřejmě samotnými autory chápána jako odtržena od běžné a snad i vůbec možné praxe.

- **Domov sv. Zdislavy pro matky s dětmi v tísní**, Čermákova 29, Plzeň a Do Štěnovic 2, Městská charita Plzeň
Stručná charakteristika: Služba zejména pro svobodné či rozvedené ženy, které se ocitly v krizové rodinné situaci a mají trvalé bydliště v Plzni. Žena musí mít zároveň podanou žádost o městský byt, být těhotná nebo soustavně pečovat o dítě. O přijetí do Domova sv. Zdislavy rozhoduje zvláštní komise zřízená při Radě města Plzně. Komise zasedá jednou měsíčně. Žena si musí o přijetí zažádat na příslušném městském obvodu. Celkem mají klientky Domova sv. Zdislavy k dispozici 30 obytných buněk.
- **Sociální ubytovna**, Plachého 52, Plzeň, Městská charita Plzeň
Stručná charakteristika: Jedná se o ubytovnu s 15-ti dvoulůžkovými pokoji, jejíž chod se řídí poměrně přísným vnitřním řádem. Non-stop dohled zde zajišťuje správce objektu a sociální pracovník. Do zařízení jsou osoby navrhovány nejen městskými obvody (každý z městských obvodů zde má "zarezerována" lůžka pro své klienty), ale i Městskou charitou. Pokud některý z klientů poruší pravidla, je mu dle slov úředníků magistrátu, nabídnuta možnost okamžitého odchodu do Domova sv. Františka. Pobyt v sociální ubytovně Plachého je určen pro ženy i muže a pro méně početné rodiny. S klienty jsou uzavírány smlouvy na dobu určitou (3 měsíce), které jsou v případě bezproblémovosti klienta automaticky prodloužovány. Smlouva může být s jedním klientem prodloužena maximálně třikrát.
- **Azylový dům a náhradní ubytování pro dlužníky na nájemném**, Železniční 36, Plzeň, občanské sdružení Naděje
Stručná charakteristika: S plzeňskou pobočkou Naděje má město uzavřeno smlouvu o poskytování tzv. sociální intervence v rodinách dlužníků na nájemném. Jednotlivé městské obvody tu mohou umisťovat a umisťují své "neplatiče" (rozhoduje rada města). Zejména se jedná o případy, ve kterých soud rozhodne o poskytnutí náhradního ubytování. V budově se nachází osm bytů určených pro tzv. dlužníky na nájemném, ve kterých bydlí hlavně rodiny s dětmi. Neplatí zde žádné časové omezení, které by stanovilo maximální možnou délku pobytu. Klienti se obvykle chtějí přestěhovat co nejrychleji do podnájmu. Jako důvod nejčastěji uvádějí nedostatek soukromí, přílišný dohled ze strany místních pracovníků a údajně ošresné hygienické podmínky ve společných prostorech. Další část objektu slouží jako azylový dům pro ženy v nouzi. Pro ty platí výrazně přísnější pravidla než pro rodiny "dlužníků".
- **Azylový dům**, Zábělská 43, Plzeň, Městský ústav sociálních služeb
Stručná charakteristika: Na rozdíl od předchozích ubytovacích zařízení mají všechny obytné jednotky (celkem 20) v Zábělské status městského bytu a je v nich tedy nájemníky placeno nájemné jako v jiných městských bytech - 54 Kč/m². V budově působí správce, který se stará o zahradu, opravy a společné místnosti s pračkou, sušárnou apod. Zároveň zde nefunguje nepsané pravidlo "rezervace" bytů pro jednotlivé městské obvody. Tento azylový dům by měl podle záměrů města sloužit všem obyvatelům Plzně v době jejich náhlé krize např. v rodině či v zaměstnání jako dočasné útočiště. O tom, které osoby budou moci služeb tohoto zařízení využívat, rozhoduje komise městského bytového odboru. Smlouvy jsou s nájemci uzavírány na dobu 6-ti měsíců a mohou být oficiálně prodlouženy maximálně dvakrát (maximální doba pobytu by tedy měla činit 1 a půl roku).

Ad. 2 - Možnost přidělení městského bytu. Tato možnost je odvislá od bodového systému a také od toho, jak bude zváženo, zda se nájemník do daného bytu hodí nebo nehodí.

Ad. 3 - Poslední možností je **hledání podnájmu nebo soukromé ubytovny**. Ceny nájemného se v Plzni pohybují cca od 5000 Kč za 1+1 + energie, cena ubytovny pro jednu dospělou osobu cca 1600 Kč a výš. Ubytovny lze následovně celkově rozdělit podle toho, jaké zákaznky si vybírají:

Ubytovny “dělnické” a “sportovní” - které ubytovávají osoby příjíždějící do Plzně za prací či sportovním utkáním a dělníky zejména stavebních firem. Tyto ubytovny se někdy zcela vyhýbají ubytování osob pocházejících z Plzně. Například v jedné ubytovně se vrátný vyjádřil následovně: *“No víte, my nebereme plzeňský. On si tady majitel nepřeje nikoho... No, víte koho myslím...Nikoho, s kým by mohly být problémy.”* Takových ubytoven je v Plzni většina. Některé z nich nenabízejí ani dělníkům možnost dlouhodobého ubytování.

Ubytovny “nejen dělnické a sportovní” se ubytování plzeňských nebrání. Některé z nich jsou ochotné akceptovat i rodiny s malými dětmi.

Město se v blízké budoucnosti chystá na změnu systému rozhodování o přidělení místa v jednotlivých sociálních ubytovnách a zároveň o změnu jejich správy. Představa je taková, že veškerá agenda spojená s těmito ubytovacími zařízeními by spadala pod bytový odbor při magistrátu města Plzně a jeho bytovou komisi.

3.4 SYSTÉM PŘIDĚLOVÁNÍ BYTŮ V MAJETKU MĚSTA ANEB ÚHELNÝ KÁMEN PROSTOROVÉ EXKLUZE V PLZNI

Motto: „Problémem je rostoucí skupina lidí, kteří si nejsou schopni zajistit nebo udržet odpovídající bydlení ani při využití stávajících nástrojů sociální a bytové politiky. Obce ne vždy a dostatečně využívají sociální služby přispívající k prevenci ztráty bydlení a posilující schopnost ohrožených skupin domácností si bydlení udržet. Začíná tak docházet k vytěsňování znevýhodněných skupin mimo dosah standardních podpůrných nástrojů, prohlubování jejich sociální a prostorové segregace a s tím souvisejícímu rozšiřování některých sociálně patologických jevů.” (Koncepce bytové politiky schválena vládou usnesením ze dne 16. března 2005 č. 292, str.7)

„Materiální základnou“ všech zkoumaných sociálně vyloučených lokalit jsou nemovitosti v majetku města. Obyvatelé těchto lokalit tedy bydlí v obecních bytech. Je skutečností, že sociálně vyloučené lokality nevznikly zcela spontánně, že nevznikly ani náhodou, ačkoli si to řada, možná i většina, členů institucionálního prostředí zcela chybně myslí. Součástí „přirozené tendence“ sociálně vyloučených a/či chudých lidí (rodin) rozhodně není záměrně se koncentrovat v domech, jejichž technický stav je často téměř v havarijním stavu a kde již nějakí chudí či sociálně vyloučení žijí. Sociálně vyloučené rodiny rozhodně dobrovolně bydlí do lokality, kde jsou náklady na bydlení paradoxně vyšší než mimo ni, nepůjdou.

Je naprosto neoddiskutovatelné, že na tvorbě sociálně vyloučených lokalit (ghett, „domů hrůzy“, nazvěme je jakkoli) se nepodílí náhoda či nějaká „kulturní logika“ obyvatel těchto lokalit, neboť oni sami v naprosté většině případů nemají kontrolu nad tím, kde se zrovna vyskytli a kde jim zrovna bylo přiděleno bydlení.

Je zřejmé, že sociálně vyloučení jednotlivci či rodiny nemají dostatek kapitálu na to, aby si zajistili jiné, než obecní bydlení s regulovaným (dnes již pouze tzv. smluvním) nájemným.

Procedura, která vede k přidělení obecního bytu, je následující. Na bytovém odboru příslušné městské části žadatel vyplní žádost o přidělení obecního bytu. Jeho žádost je převedena do elektronické podoby prostřednictvím tzv. *bodového systému* a je aktualizován pořadník žadatelů o přidělení bytu. Zdá se tedy, že přidělení obecního bytu podléhá objektivním kritériím tohoto tzv. bodového systému. Pravidla systému jsou však veřejně nepřístupná, z čehož plyne skutečnost, že člověk se sníženou úrovní sociálních kompetencí má sníženou šanci uvést v žádosti takové relevantní údaje, které by mu pomohly získat vyšší počet bodů v bodovém systému.

Přidělení obecního bytu schvalují rady jednotlivých městských obvodů na základě doporučení příslušných bytových komisí. Bytové komise jsou sestavovány na politickém principu, kdy

jednotlivé politické strany ve vedení města nominují členy svých politických klubů. Orgánem ústřední důležitosti při přidělování bytů jsou tedy bytové komise. Výchozím kritériem výběru nového nájemce do uvolněného bytu je, jak jsme již předeslali, seznam žadatelů o byt. Zdání objektivnosti tzv. bodového systému však v tomto okamžiku končí. Kromě seznamu žadatelů o přidělení bytu, který je neveřejný a který je vytvářen na základě neveřejně přístupných pravidel bodového systému, existuje také dokument pod názvem „*Kritéria pro výběr nájemce uvolněného bytu*“ schválená¹⁷ usnesením RMP č.224 z 6. dubna 2000“. V bodě 2 tohoto dokumentu jsou uvedena „*kritéria, ke kterým bude v rámci výběru žadatele přihlédnuto*“¹⁸:

- Zda žadatel v minulosti nebyl „neplatič“ nájemného ...
- Zvážit naléhavost žádosti o byt (celková bytová otázka žadatele, včetně vztahů v rodině¹⁹...)
- Zvážit polohu bytu (ve vztahu k atraktivitě lokality, zamezení koncentrace méně přizpůsobivých osob v kvalitní lokalitě)²⁰
- Provéřit, zda nejde o problémovou osobu (výpis z trestního rejstříku, reference z předchozího bydliště apod.)²¹
- Zvážit, zda občan bude v *budoucnu* schopen splácet nájem bytu (včetně služeb)²²...

Stávající systém přidělování obecních bytů, resp. systém výběru nového nájemce do uvolněného městského bytu, lze označit za neobjektivní a netransparentní v tom smyslu, že:

(1) Umožňuje do tohoto procesu nekontrolovatelně promítat subjektivní hodnotící soudy členů jednotlivých bytových komisí a rad městských obvodů.

(2) Neumožňuje nikomu, ani žadatelům o byt samotným, nahlédnout do tohoto procesu: jednání bytových komisí a rad městských obvodů jsou neveřejná a veřejnosti jsou nepřístupné i zápisy ze zasedání jednotlivých rad.

Viděli jsme, jak „Kritéria pro výběr nájemce uvolněného bytu“ nechávají na bytových komisích a radách jednotlivých obvodů, aby vždy zvažovaly, zda-li by byl daný žadatel „vhodným“ nájemcem ve „vhodné“ lokalitě. Tomuto „zvažování“, které je ze své podstaty vždy subjektivním hodnocením, nahrává skutečnost, že systém bodového hodnocení žadatelů o byt není dostatečně flexibilní: má malý rozsah, z čehož plyne fakt, že při evidenci cca 1.300 žadatelů se téměř nemůže stát, aby se stejným počtem bodů (tj. na stejném místě v pořadníku) bylo méně než několik žadatelů. Potom nezbyvá nic jiného, než skutečně subjektivně „zvážit“, který ze žadatelů se stejným počtem bodů „se hodí“ pro daný byt (či lokalitu) více. Pro rozhodování, kdo se pro který byt „hodí“ více, hraje klíčovou úlohu obraz a pověst (neboť málokdo z členů bytových komisí i obvodních rad má vlastní zkušenost se všemi lokalitami, o kterých rozhodují), kterou daná adresa / lokalita v úřednickém diskurzu má.

3.5 BYDLENÍ A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ V PLZNI

Jednou, i když často opomíjenou a nikde nezmiňovanou, možností zajištění ubytování pro lidi/rodiny v akutní bytové nouzi je (na první pohled paradoxně) přidělení obecního bytu. Tvzení, že „město nemá byty na přidělení“, není totiž pravdivé; přesnější tvrzení by snad mohlo znít: „město nemá dostatek *vhodných bytů* na přidělení“. Jednotlivé městské obvody disponují určitým množstvím volných bytů, které však nejdou zrovna „na dračku“ a často je využívají pouze lidé

¹⁷ Na internetové adrese <http://info.plzen-city/article.asp?sec=117> je databáze „Usnesení orgánů města Plzně“, kde však toto usnesení není k dispozici pro

¹⁸ Uvedu zde pouze „reprezentativní“ výběr těchto kritérií pro ilustraci toho, jakým způsobem může být tento dokument signifikantnější než výsledky samotného bodového systému. nahlédnutí.

¹⁹ Přihlížet ke vztahům v rodině při posuzování žádosti o byt je dle našeho názoru v demokratickém režimu absolutně nepřijatelná invaze do soukromí občanů.

²⁰ Zajímavá by jistě byla explikace pojmu „méně přizpůsobivá osoba“, zde je však bohužel ponechána bezbřehé subjektivitě jeho uživatelů.

²¹ Zde se bohužel nehovoří o legálnosti této praxe či o tom, jak je toto kritérium v praxi vůbec uskutečnitelné.

²² K logické nemožnosti předpovědět budoucnost (byť na základě minulé zkušenosti) viz např. (Popper 2000).

v bezvýhodné a akutní bytové nouzi jako tu úplně poslední možnost - lidé sociálně vyloučení, kteří nemohli své sociální sítě využít k zajištění bydlení jinde než v sociálně vyloučené lokalitě. Jeden informant před tím, než byl svou tíživou situací donucen přijmout byt v jedné z těchto lokalit uvedl, že několik dní před tím raději bydlel s celou rodinou ve svém osobním automobilu ve snaze zajistit si bydlení někde jinde. Z toho je patrné, že námi studované sociálně vyloučené lokality nejsou jako „špatné adresy“ chápány pouze v rámci úřednického a laického diskurzu konvenční populace, ale i v rámci konceptualizace jednotlivých lokalit samotnými obyvateli těchto lokalit. Jiný informant z jiné lokality uvedl, že „do Resslerky bych za živa nešel, tam je to peklo“²³.

V laickém i úřednickém diskurzu o sociálně vyloučených lokalitách jsou jednotlivé lokality vždy nějak hierarchicky uspořádány, přičemž neexistuje žádná oficiálně, pevně stanovená hierarchie či nějaká „hitparáda“. Na prvních místech (tedy jako lokality ze všech „nejhorší“) vždy figuruje buď lokalita Resslerka, nebo Jateční. Resslerka i Jateční mají sice nejhorší pověst, zdá se však, že pro tento nízký status neexistují žádné objektivní důvody. Domníváme se, že za umístění na předních místech „hitparády domů hrůzy“ vděčí Resslerka své lokalizaci v samém centru města, tedy svojí „viditelností“, a Jateční naopak své izolovanosti a vzdálenosti (předpokládám, že absolutní většina členů místní samosprávy Jateční, narozdíl od Resslerky, nikdy neviděla).

Jednotlivé sociálně vyloučené lokality mají svůj neformální status, na jehož základě získávají i neformální statut. Např. v usnesení Rady MO Plzeň 3 č. 91 ze dne 15.3.2005 – bytové komise - se schvaluje přidělení bytu jednomu žadateli „s ohledem na to, že dům na adrese Plynární 4 slouží zejména jako náhradní ubytování pro „neplatiče“. Plynární 4 má tedy v rámci úřednického diskurzu neformální statut ubytovny pro neplatiče. To je také jeden z možných způsobů, jakým může diskurz ovlivňovat rozhodování bytové komise o přidělení „vhodného“ bytu „vhodnému“ nájemníkovi.

3.6 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY JSOU „PROBLÉMOVÉ“ LOKALITY

Na základě předchozích odstavců nebude žádným překvapením tvrzení, že lokality, které jsme účel našeho výzkumu v úvodu této studie vybrali jako „typické“ případy sociálně vyloučených lokalit v Plzni, jsou lokalitami, které jsou jak jednotlivými složkami institucionálního prostředí, tak i samotnými obyvateli vyloučených lokalit vnímány jako „problematické“.

To, že jsou tyto lokality problematické v očích místní samosprávy, není nijak zarážející. Tato „problematičnost“ se rozprostírá dvěma směry. (1) Problematické naplňování představy konvenčnosti, tedy představy „normálních“, běžných domů, občanů apod. (proto se v rámci úřednického diskurzu kolují slovní spojení jako „dům hrůzy“, „nepřizpůsobivý občan“, „echt lokalita“ apod.). (2) Druhým faktorem pak může být určitá bezmocnost a rozčarování všech složek místní samosprávy nad tím, že samy nevědí, jak by měly nastalé situace řešit. Ale řešit je musí, dělají to tedy *ad hoc*, což vede k nárůstu a prohlubování sociálních problémů.

Největší „problémy“ (tak jak je chápe plzeňské institucionální prostředí) v souvislosti se sociálně vyloučenými lokalitami jsou zejména poškozování obecního majetku a nedodržování „občanských povinností“ jako je řádné a včasné placení nájemného a s tím spojených poplatků.

Lokality s vysokou koncentrací sociálně vyloučených jedinců a rodin se často „poznají“ podle špatného technického stavu nemovitosti/nemovitostí v lokalitě: stará fasáda, padající omítka, stará, často i rozbitá okna apod. Takový dům nejeví téměř žádné známky investice do údržby svého „zevnějšku“. Zde je nutné upozornit na to, že za dlouholeté neinvestování (často i desítky let) resp. za zanedbávání technického stavu takových domů je plně zodpovědná místní samospráva a nelze z toho jakkoli vinit samotné nájemníky. Špatný technický stav domu se odráží i na vybavení interiéru (společných prostor domu): padající vnitřní omítka, často nefunkční zvonky a pošťovní schránky.

²³ Informant F.Č., 35 let.

Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit často buď sami zanedbávají udržování pořádku ve společných prostorách domu, nebo, častěji, nemají jakoukoli kontrolu nad jeho udržováním. To úzce souvisí se skutečností, že sociálně vyloučené lokality jsou náhodnými, vnitřně diferencovanými a heterogenními sociálními agregáty (s nízkou úrovní sociální kontroly) a nikoli nějakými soudržnými komunitami se společným zájmem a kolektivním kapitálem. V sociálně vyloučených lokalitách (agregátech) chybí kolektivní kapitál²⁴, který je nezbytný pro jakoukoli kolektivní akci. Při neexistenci (či nízké úrovni) kolektivního kapitálu tedy není pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit možné kolektivně jednat, např. nějakým účinným způsobem se bránit proti „nepořádku“, který často (nebo snad i většinou) nezpůsobují sami obyvatelé těchto lokalit. Sociálně vyloučené lokality jsou místa vyhledávaná např. uživateli drog nebo lidmi bez domova právě z důvodů nízké pravděpodobnosti dostatečné sociální kontroly a kolektivní akce vedoucí k jejich odstranění z lokality. Sociálně vyloučené lokality (a to stále souvisí s nízkým či absentujícím kolektivním kapitálem) jsou lokalitami, kde je významně vyšší míra tolerance vůči sociálně patologickému jednání. „Nepořádek“ ve společných prostorách však ostře kontrastuje se skutečností, že uvnitř jednotlivých bytů je téměř vždy velmi uklizeno a pořádek.

Dalším „problémem“, jak o tom často členové místní samosprávy hovoří, může být zdání „přelidněnosti“ sociálně vyloučených lokalit. To spočívá v tom, že se v okolí lokality pohybuje (postává apod.) relativně velký počet lidí (ať již samotní nájemníci nebo lidé u těchto na návštěvě). Tato „přelidněnost“ pochopitelně souvisí s tím, že většina lidí z lokality je nezaměstnaných a chybí jim tudíž dominantní organizátor času. Co se týče návštěv, tak ty často bývají z podobných sociálně vyloučených lokalit. Většinou jsou to příbuzní. Člověk dlouhodobě bez práce organizuje svůj čas jiným způsobem, než člověk, který má trvalé zaměstnání.

Sociálně vyloučené lokality si v rámci laického i úřednického diskurzu často nesou neformální označení jako např. „romské/cigánské domy“. To nekorresponduje se skutečností, že ve všech námi zkoumaných lokalitách žijí i neromové. I z toho důvodu nelze interpretovat zde diskutované „problémy“ jakožto nedílné součásti „ethnicity“, „přirozenosti“ či kultury Romů. Ke zde diskutovaným „problémům“ a k problematice sociálního vyloučení je nutné přistupovat nikoli jako k problému esenciálnímu (etnickému), nýbrž jako k problému sociálnímu. Tzv. kultura chudoby (Lewis, 1966) také zjevně není součástí „přirozenosti“ Portoričanů, neboť řadu z rysů kultury chudoby můžeme sledovat i v kalkatských slumech, dělnických čtvrtích měst severovýchodní Anglie nebo např. v plzeňských sociálně vyloučených lokalitách.

Rozhodně nelze tvrdit, že vnitřní logika (pravidla fungování) a struktura (systém vztahů) sociálně vyloučených lokalit v Plzni je uspokojivá. Tyto lokality nikdy nevznikly samovolně bez určujícího působení širšího institucionálního prostředí. Badatele by při řešení jejich situace měl zajímat primárně jejich současný stav (zaujímám tedy tzv. synchronní perspektivu), nikoli minulost či okolnosti vzniku (tzv. diachronní perspektiva). Jednou utvořená vnitřní logika a struktura sociálně vyloučených lokalit se sama reprodukuje tím způsobem, že nutí nově příchozí podrobit se již existující struktuře a pravidlům a ti musí toto chtít nechtít akceptovat.

Plzeňské sociálně vyloučené lokality se vyznačují vysokou „časovou nestabilitou“ svých obyvatel, jako příklad mohu uvést lokalitu Resslerova, kde ze současných nájemníků pouze 1/3 bydlela na této adrese před rokem 2000.

Sociálně vyloučené lokality jsou vnímány jako „problematické“ i z perspektivy samotných obyvatel těchto lokalit. Není pravda, že sociálně vyloučeným jedincům a rodinám se život v ghettech líbí, většina se úporně snaží dostat někam jinam. Naprostá většina obyvatel sociálně vyloučených lokalit není s adresou svého bydliště spokojena. To se projevuje tím, že si jsou např. vědomi vysoké míry koncentrace sociálně patologických projevů jednání v lokalitě, nelíbí se jim to, v jejich vlastních silách, jak jsme popsali výše, však není tuto situaci jakkoli změnit. Druhým a psychologicky deprivujícím problémem obyvatel ghatt je to, že když se dostanou do nějaké

²⁴ Kolektivní kapitál můžeme definovat jako tu část sociální organizace, která umožňuje koordinaci a kooperaci kolektivního jednání za účelem společného cíle (viz např. Putnam 1995).

²⁵ Informant J.F, 58 let.

vyložené lokality, dostanou se tak pod daleko větší dozor a výkon moci místní samosprávy. Ona „psychologická deprivace“ pak pramení z toho, že tito lidé jednání jednotlivých složek institucionálního prostředí většinou vůbec nerozumí. Jak řekl jeden informant: „*Já tomu, co mi poslali, vůbec nerozuměl. Oni si s náma prostě dělají, co chtějí.*“²⁵

Problematika bydlení a práva je pro „nezasvěceného“, ale sociálně začleněného jedince relativně komplexní a složitou záležitostí. Představa, že by člověk, který má nízký vzdělanostní status a který trpí nízkými sociálními kompetencemi, rozuměl všem právním aspektům bytové politiky, je značně nerealistická. Mýtus, že „*Romové (resp. sociálně vyloučení) se v sociálním systému státu velmi dobře vyznají (a proto jej dokáží výborně využívat)*“, je nepravdivý. Sociálně vyloučení jedinci institucionálnímu prostředí principiálně nerozumějí a v situaci sociální exkluze se ocitli mnohdy právě proto (!). Nedokázali využít všechny možnosti vyplývající ze systému soc. politiky státu (nebo institucionálního prostředí obecně).

Citace informanta v předchozím odstavci naznačuje, že sociálně vyloučení jedinci často sami sebe vnímají jako loutky v rukou chaoticky a nepředvídatelně jednající místní samosprávy. Smutnou skutečností je, že se tak často nemusí pouze cítit, nýbrž že jimi skutečně jsou, jak vysvětlím vzápětí. Relativně častá praxe v rámci některých složek institucionálního prostředí (převážně pak bytových a sociálních odborů) spočívá ve „směně ‚problémových‘ občanů“. Členové plzeňského institucionálního prostředí, které je rozděleno do deseti částí (městských obvodů), mají mezi jednotlivými odbory různých městských částí vytvořeny neformální komunikační sítě pro směnu informací a lidí (!). Směna informací se týká zejména informací z oblasti „problémových“ záležitostí, jak jsme se jejich popisu věnovali výše. Směna lidí probíhá tak, že si jednotlivé městské obvody (resp. příslušné odbory) mezi sebou směňují lidi (resp. celé rodiny), zejména na platformě bytové politiky. ÚMO3 má např. v některé „své“ vyloučené lokalitě volný byt, který rezervuje pro jednu rodinu, která svým současným bydlištěm spadá pod ÚMO1. Tato rodina je úředníky ÚMO1 vnímána jako „problémová“ a nemá pro ni „vhodné“ bydlení ve svém držení. ÚMO3 však má několik „vhodných“ lokalit pro „problémové“ lidi, proto jednička umožní přesunout tu danou rodinu do jednoho ze svých „domů hrůzy“ výměnou za to, že poskytne „slušné“ ubytování slušné rodině z ÚMO3. Taková praxe rozhodně *není v pořádku* v tom smyslu, že aktivně přispívá ke koncentraci sociálních problémů do vyloučených lokalit. Současné nastavení obecní i státní bytové politiky však takovýmito diskriminačním praxím, které vedou k vytváření a prostorové koncentraci sociální exkluze, nedokáže zabránit.

Jako shrnutí tohoto oddílu textu by se dalo říci, že sociálně vyloučené lokality v Plzni jsou místní samosprávou vnímány jako problémové na dvou úrovních. Jednak to jsou problémy „**formální**“, jako je výše naznačený specifický a nekonvenční přístup obyvatel sociálně vyloučených lokalit ke společným prostorům, nedodržování „občanských povinností“ (kam také patří relativně časté dluhy, resp. snížená schopnost včas a v plné výši platit nájemné a platby za služby apod.). Poté to jsou problémy „**neformální**“, mezi které počítám tzv. „nepřízpůsobivost“, „nedodržování slušných mravů“ apod. „Neformální“ problémy nelze vzhledem k jejich subjektivní povaze nijak formálně sankcionovat, mají však přímý vliv na podobu **vytváření skutečnosti** tím, že motivují jednání členů institucionálního prostředí určitým způsobem a určitým směrem. Tato mnohdy neuvědomělá motivace jednání (kterou lze nazvat stereotypem až předsudkem) se projevuje např. během procesu přidělování obecních bytů, jak jsme měli tu možnost vidět výše.

3.7 SLOŽKY INSTITUCIONÁLNÍHO PROSTŘEDÍ NEJEDNÁJÍ STANDARDIZOVANĚ

Tvrzením, že složky institucionálního prostředí nejednají standardizovaně, mám na mysli skutečnost, že praxe jednotlivých městských obvodů se ve vztahu k problematice bydlení značně liší. Liší se nejen v praxi, ale zejména v systému komunikace, což je však ve svých důsledcích jedno a totéž. Podívejme se, jaké informace a jakým způsobem jednotlivé městské obvody sdělují svým občanům:

Obvod č. 1 – Byty nepřidělují. Prý pro přidělení bytu neexistují žádná pravidla.

Obvod č. 2 – Za rok 2005 přidělili cca 30 bytů, většinou na Petrohradě, **žadatelé o byt sdělují jeho pořadí v databázi žadatelů o byt.**

Obvod č. 3 – Za rok 2005 přidělili cca 60 bytů – Plachého, Resslovka, okolo zimního stadionu, **žadatelé o byt sdělují počet bodů v databázi žadatelů o byt.**

Obvod č. 4 – mají volné byty pouze na Jateční, kde ale byty momentálně nepřidělují. **Žadatelé o byt sdělují pouze, že buď byt dostal, nebo byt nedostal.**

3.7.1 „SPRÁVCOVSKÉ FIRMY“

O správu městského majetku se stará celkem 5 správcovských firem. Jedna je přímo vlastněná městem (SIMP), další 4 jsou soukromé subjekty. Tyto firmy mají na starosti nejen samotnou správu nemovitostí, ale i jednání s nájemníky o případných dlužích. Jsou to ony, kdo po nezaplacení nájmu posílá upomínky a po nezaplacení 3 nájmu (interpretace se různí, zda-li 3 měsíce vůbec, nebo v kuse za sebou) může podat oznámení odpovědnému úřadu s návrhem na vystěhování. Jakým způsobem jednotlivé správcovské firmy postupují není podle našeho zjištění městskými úředníky nijak kontrolováno. Politika (jednotnost postupu) správcovských firem vůči klientům (ať už jednotlivým lokalitám jako celkům, nebo vůči jednotlivcům žijícím v těchto lokalitách) je sice shora sjednocena „metodickými pokyny“, praxe jednotlivých správcovských firem se však často liší. Často jsme se u informantů z příslušných lokalit setkali se stížnostmi na nekorektní chování a obecně na neprůhledné jednání firmy Triumfa, spol. s.r.o.

Domníváme se, že nepřesná koordinace je v tomto směru příčinou mnohých časových prodlev při jednání s městskými dlužníky a častého neřešení jejich aktuální krize.

3.7.2 „NEPLATIČSTVÍ“

Rodiny žijící v prostředí sociální exkluze mají vzhledem ke stavu nezaměstnanosti svých členů omezený finanční rozpočet. Ten bývá relativně často narušován nenadálými (jednorázovými) výdaji, jako může být např. úmrtí v rodině. Nájemcům obecních bytů chodí vyúčtování nájemného a služeb, nájemné tvoří téměř vždy vyšší částku. Přesto je obvyklé, že v případě narušeného rozpočtu domácnost uhradí raději služby než nájem z toho důvodu, že to „méně bolí“. Když nezaplatí za služby, kam patří např. záloha na odběr elektřiny, budou od elektřiny „odstřižnuti“, což je zejména v zimních měsících, pochopitelně značně nepříjemná skutečnost.

S problematikou „neplatičství“ souvisí i to, že sociálně vyloučené lokality jsou většinou tvořeny staršími domy (domem). Dříve bývalo zcela obvyklé, že existoval pro celý dům jeden vodoměr. Poplatky za spotřebovanou vodu se pak rozpočítávaly na jednotlivé byty podle počtu nahlášených obyvatel. V případě sociálně vyloučených lokalit se běžně setkáváme s enormními nedoplatky za vodu; jedné čtyřčlenné rodině z Jateční přišla za poslední rok účtenka na doplatek za protočenou vodu na 18.000,- Kč (!). Je zřejmé, že rodina žijící v prostředí sociální exkluze nebude mít 18.000,- v obálce na kredenci. Pokud chce i přes to náležitě plnit povinnosti nájemce, požádá o splátkový kalendář. V očích složek místní samosprávy se však i přes to stává „neplatičem“ a jako s „neplatičem“ je s ní zacházeno.

K modernizaci infrastruktury v sociálně vyloučených lokalitách, které jsou tvořeny staršími domy (či domem), rozhodnutím místní samosprávy v posledních několika desítkách let nedošlo: tyto domy mají stále jeden vodoměr pro všechny bytové jednotky, přičemž není technickým ani významnějším ekonomickým problémem nechat každé domácnosti²⁶ přidělat vodoměr vlastní. Odběr vody je „anonymní“, protože ve finální částce nelze rozpoznat, která domácnost kolik ve skutečnosti protočila. Pakliže mají pravdu členové institucionálního prostředí²⁷, když tvrdí, že „oni naprosto zbytečně plýtvají vodou“, jejich

²⁶ Jedna rodina o této možnosti jednala se správcovskou firmou Triumfa, která jim však údajně (a pokud skutečně ano, tak nepravdivě) sdělila, že to není možné, že by za to žadatel sám musel zaplatit odhadem 7.000,-.

²⁷ Ačkoliv to jsou ve skutečnosti vždy dohady a „logické“ racionalizace vzniklé situace.

neochota řešit podmínky, které k velkým dlužným částkám vedou, je zároveň zřejmá. Lze předpokládat, že možnost vyšší kontroly nad vlastní spotřebou vody by motivovala k vyšší obezřetnosti ve spotřebě a ve svém důsledku pak i k nižším nákladům na život v sociálně vyloučených lokalitách. Ubytovny pro neplatiče již samotným svým vnitřním nastavením často fungují jako tzv. „továrny na neplatiče“ (viz např. Růžička, Radostný 2006).

Na vysokých nedoplatcích za vodu se často podílí i špatný technický stav nemovitostí např. tím, že v těchto lokalitách dochází relativně často k vodovodním haváriím. To se zřejmě projevilo i ve výše uvedeném případě účtenky na 18.000,- pro čtyřčlennou rodinu, kdy v lokalitě ten rok došlo k havárii vody a technici to přijeli řešit údajně až po dvou dnech.

Obyvatelé daných lokalit si sami tak vysoké nedoplatky nedovedou nijak vysvětlit a celá situace se podílí na nedůvěře sociálně vyloučených osob vůči z jejich perspektivy chaoticky a nepředvídatelně jednajícím institucionálnímu prostředí.

Termín „neplatič“ je termínem značně nevhodným. Působí jako „nálepka“, která jednou na někoho nalepena, ještě více znesnadňuje jedinci či rodině cestu ven z pasti sociální exkluze. Termín „neplatič“ s sebou nese negativní konotace svévolného, či snad dokonce zlovolného zneužívání obecního majetku, ač za fenoménem neschopnosti platit včas nájem a služby většinou stojí nějaké hlubší příčiny, které bývají zcela mimo kontrolu daných osob a rodin.

4

ekonomické vyloučení
problém nezaměstnanosti

4.1 ÚVOD

V souvislosti se sociálně vyloučenými populacemi v ČR můžeme hovořit o tom, že naprostá většina z nich se nachází v situaci ekonomické exkluze, která úzce souvisí s jejich marginalizovaným postavením na trhu práce. Marginalizované postavení sociálně vyloučených Romů na trhu práce je dle závěrečné zprávy z projektu *Barriers to Roma Employment* pro UNDP (UNDP 2006)²⁸ dáno:

- (1) *Specifickou strukturou romských rozšířených rodin.* Tuto skutečnost (UNDP 2006) řadí mezi tzv. „vnitřní“ faktory ekonomického vyloučení (a zde se jim, vzhledem k nadefinovanému cíli této práce, věnovat nebudu). Je nezodpovězenou otázkou, do jaké míry se jedná o strukturu romských rodin a do jaké míry se skutečně jedná o strukturu, která vznikla druhotně jako adaptace na podmínky chudoby, resp. na podmínky sociální exkluze. Bohužel zatím na téma rozlišení *kultura vs. adaptace* v prostředí sociální exkluze neexistují žádné relevantní studie. Otázka co bylo dřív, zda „kultura“ či životní podmínky, na které je „kultura“ (resp. tzv. *kultura chudoby*²⁹) adaptována, zůstává nezodpovězená. Teorie kultury chudoby předpokládá, že životní strategie a hodnoty chudých jsou racionálními adaptacemi na jejich chudobu. Jiní autoři (např. Jakoubek, 2003) ve svém analytickém modelu kultury (a struktury) romských osad vyjadřuje prvotnost kultury, a zejména systému příbuzenství, nad vnějšími podmínkami života, nad socio-ekonomickými charakteristikami prostředí.
- (2) *Nízkou úroveň dosaženého vzdělání.* Problematika kulturní exkluze, která úzce souvisí s relativně nízkým vzdělanostním statusem sociálně vyloučených osob, je řešena v kapitole věnované kulturnímu vyloučení.
- (3) *Racionální preferencí práce na černo, systémem státní sociální podpory.*
- (4) *Nízkou mobilitou.*
- (5) *Relativně vysokou zadlužeností.*
- (6) *Relativní nákladností života v sociálně vyloučených lokalitách.*
- (7) *Diskriminací na trhu práce a při potenciálním vstupu na něj.*

Nyní bych se jednotlivými body zabýval podrobněji, jejich vztahem k situaci v Plzni hned poté.

4.1.1 RACIONÁLNÍ PREFERENCE PRÁCE NA ČERNO, SYSTÉM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ POLITIKY

Mezi faktory motivující sociálně vyloučené jedince orientovat se na neoficiální (ilegální) pracovní trh spíše než na oficiální pracovní trh patří dle Steinera (Steiner, 2004) zejména:

- Vysoká zadluženost.
- Nízký vzdělanostní status, který odkazuje jeho nositele pro výkon nekvalifikované, nízko ohodnocované práce.
- Vysoká marginální daňová zátěž zejména pro nízké příjmy.

Souhrn těchto momentů motivuje sociálně vyloučené jednotlivce i rodiny k ekonomické orientaci na šedou sféru ekonomiky proto, že je to pro ně obecně ekonomicky „výhodnější“. Jedinci se vzhledem k relativně štedré finanční podpoře od státu - vzhledem k vysoké čisté míře náhrady³⁰ - často vyplatí občas pracovat na černo „na brigádách“ a zároveň pobírat sociální dávky. K analýze vysoké čisté míry náhrady viz Jurajda a Zubrický (2005).

²⁸ Barriers to Roma Employment byl projekt, jehož cílem bylo monitorovat podoby diskriminace Romů na trhu práce a během potenciálního vstupu na něj a navrhnout změny policy jak na místní, tak i na státní úrovni.

²⁹ Kultura chudoby není samostatnou kulturou v antropologickém smyslu, neboť se tímto konceptem chápe způsob adaptace chudých a deprivovaných na vnější podmínky jejich existence (Lewis 1966), česky ke kultuře chudoby viz Toušek (Toušek 2006).

³⁰ Čistá míra náhrady je ekonomický ukazatel, který porovnává ekonomickou výhodnost mezi tím, když je jedinec zaměstnaný a tím, když pobírá pouze finanční pomoc od státu. Čím vyšší čistá míra náhrady je, tím je rozdíl menší a tím méně se vyplatí pracovat. Limit 100 referuje k situaci, kdy je příjem od sociálního státu stejný jako příjem ze zaměstnání. Pracovat se tedy racionálně nevyplatí.

Ita nejméně kvalifikovaná a tedy i nejhůře finančně ohodnocovaná zaměstnání zatěžují relativně vysoké daňové odvody. Zaměstnavatelské odvody (nad 30%) významně zvyšují náklady na práci a mohou zaměstnavatele motivovat k uzavírání ilegálních, a tedy nedaněných pracovních smluv. Práce na černo je však i pro své participanty v určitém smyslu nevýhodná. Jsou zde většinou nižší bezpečnostní standardy a plnění smluv (většinou v podobě ústních dohod) je právně nevymahatelné.

Současný systém sociální podpory nevytváří dostatečné pobídky pracovat (či vůbec hledat práci) u početných rodin s nízkým příjmem. Jak bylo naznačeno výše, čistá míra náhrady se u těchto rodin často blíží 100, někdy tuto hranici i překračuje; pak se nevyplácí pracovat vůbec. Vstupem na oficiální pracovní trh si málo vzdělaný člověk s početnou rodinou mnohdy vůbec nepolepší, neboť po zdanění jeho příjmu a po odebrání určité části sociálních dávek, na něž ztrácí vstupem na trh práce nárok, se celkový příjem jeho rodiny nezvýší, v některých případech se dokonce sníží (tehdy právě překračuje čistá míra náhrady limit 100). V takovém případě se z racionálního hlediska pracovat nevyplatí (Jurajda, Zubrický 2005).

K tomu je nutné připočítat zvýšené náklady v souvislosti se vstupem do stálého zaměstnání: náklady na dopravu do místa výkonu zaměstnání, na stravování, na ošacení apod. Nalezení vhodného zaměstnání, které by bylo dosažitelné z místa bydliště, často také znesnadňuje charakter prostorové exkluze některých lokalit.

Současný systém sociální podpory finančně „zvýhodňuje“ početné domácnosti před těmi méně početnými, neboť nedostatečně počítá se skutečností, že osoby v početných rodinách sdílejí řadu nákladů, což je pro ně finančně výhodnější (jde zejména o největší položku „náklady na bydlení“).

4.1.2 NÍZKÁ MOBILITA

Problém nízké mobility³¹ sociálně vyloučených Romů souvisí dle Steinerja (Steiner, 2004) s životní orientací sociálně vyloučených rodin na rodinné síť. To, že sociální síť jsou „významným podpůrným mechanismem domácností, které čelí problémům s nezaměstnaností svých členů“ (Mareš, 2002: 82), platí samozřejmě i v prostředí sociální exkluze. Tyto (rodinné solidární) síť dle Steinerja „zamezují“ jejich členům emancipovat se od nich a jednoduše se odstěhovat, např. za práci.

Dále může mít nízká mobilita souvislost s nízkým ekonomickým kapitálem. Nízký ekonomický kapitál znemožňuje cestovat daleko za prací a stěhovat se v rámci deregulovaného trhu s byty.

Nízká mobilita sociálně vyloučených jedinců a rodin dále souvisí se skutečností, že řada sociálně vyloučených lokalit se nachází v prostorové segregovaném a izolovaném prostředí, do kterého je špatná dopravní obslužnost nejen prostřednictvím veřejné hromadné dopravy.

4.1.3 ZADLUŽENOST

Značná část sociálně vyloučených rodin je zatížena vysokými dluhy. Nejčastěji se jedná o následující typy dluhů:

- Dluhy na nájemném.
- Dluhy na platbách za služby spojené s bydlením – za elektřinu a plyn.
- Dluhy na zdravotním pojištění (zejména v souvislosti s migrací).
- Dluhy za neuhrazené pokuty, v případě města Plzně pak zejména za městskou hromadnou dopravu.

³¹ Míněna je tzv. mobilita horizontální - prostorová, nikoli vertikální - sociální.

Chudí a zadlužení lidé se často uchylují k takovým strategiím získání finančních prostředků, které jsou přínosné pouze z krátkodobého hlediska a které jsou rizikové až zhoubné z hlediska dlouhodobého. Mezi tyto strategie s potenciálně negativním ekonomickým dopadem patří zejména:

- Využívání platebních karet s možností kontokorentu.
- Nakupování předmětů (zejména spotřební elektroniky) na splátky a následné zastavování těchto předmětů v zastavárnách.
- Zastavování rodinného majetku.
- Lichva.

Lichva, resp. *úžera* je fenoménem, který klade významné a de-facto nepřekonatelné ekonomické břemeno na chudé, sociálně vyloučené a obvykle Romy, neboť na ně uvaluje z půjčené částky obvykle 50% až 100% úrok za měsíc. Na rozdíl od výše uvedených strategií získávání finančních prostředků, které jsou často těžko vymahatelné, je úžera sice ilegální záležitostí, avšak pod hrozbou fyzického násilí je vymahatelná relativně dobře. Institucionální boj proti úžerě je spíše neúčinný vzhledem k tomu, že oběti úžery ze strachu z fyzického násilí často odmítají před policií a před soudy proti lichvářům / úžerníkům svědčit.

S problematikou vysokého zadlužení úzce souvisí problematika racionální preference práce na černo. Pokud jsou jedinci zatíženi tak vysokými dluhy, že je mimo jejich reálné možnosti tyto dluhy splácet, ztrácejí takto postižení lidé jakoukoli motivaci pro vstup na legální pracovní trh. Příjmy získané na černém trhu práce jsou neoficiální, a proto je nelze zabavit či snížit za účelem umoření stávajících dluhů (Steiner, 2004).

4.1.3.1 DLUHY A SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY V PLZNI

Nejčastější dluhy v prostředí sociálně vyloučených lokalitách v Plzni jsou zejména (dle relativní výše sestupně):

- Dluhy u dopravních podniků za pokuty za „černé pasažerství“.
- Dluhy na bydlení.
- Dluhy za komerční služby (u poskytovatelů krátkodobých půjček apod).
- Dluhy na službách ve spojitosti s bydlením. V současnosti toto již není příliš velký problém, neboť smlouvy se nyní uzavírají na dobu určitou, což, zdá se, motivuje domácnosti buď platit včas, či si domlout splátkové kalendáře a tyto splácet. Nedoplatky za vodu však mohou dosahovat třeba až 12.000,- za rok, jak jsme narazili na jeden případ v praxi. Zdá se, že takto vysoký dluh byl zapříčiněn mimo jiné vodovodní havárií, kterou několik dnů nikdo nepřijel odstranit.

4.1.3.1.1 DLUHY ZA DOPRAVU

Velkým problémem na poli dluhů jsou dluhy za dopravu, resp. za „černé pasažerství“. Zaznamenali jsme jednotlivé případy ve výši několika desítek tisíc korun, zaznamenán byl i případ aktuálního dluhu u dopravních podniků přes 100.000,- na jednu domácnost.

Postup dopravních podniků (dále jen DP) v případě dluhu je zhruba následující: Nejprve pošlou pár upomínek, které zpravidla nedojdou, neboť ve většině sociálně vyloučených lokalit v Plzni nejsou funkční poštovní schránky. DP to začnou opět „řešit“ až těsně před promlčecí lhůtou (cca 10 let), kdy je dluh již dostatečně velký a finančně se „vyplatí“ řešit.

Proces řešení dluhu:

- (1) DP pošle pár upomínek.
- (2) Předá případ s veškerými doklady svému právníkovi. Ještě na této úrovni je možná domluva na splátkový kalendář (SK).
- (3) Soud.
- (4) Exekuce.

Praxe exekutorů:

Exekuce proběhne v domácnosti dlužníka. Když se exekuuje majetek v nedostatečné finanční výši, což je de-facto vždy, tak dochází k uvalení exekuce na sociální dávky. Vezmou se obvykle všechny dávky kromě přídavků na děti. Přídávky na děti se však odejmou v případě, kdy je dítěti více než 15 let. Setkali jsme se v jedné sociálně vyloučené lokalitě s případem, kdy tříčlenná rodina brala na dávkách dohromady 6.700,-. Na základě exekuce se jim nyní strhává 4.400,-, čili jim na měsíc života zbývá 2.200,-. V této situaci není nic racionálnějšího, než hledat obživu či výdělek nějakým alternativním způsobem, neboť šance úspěch na legálním pracovním trhu je minimální.

K problematice dluhů se váže řada v určitém smyslu sporných a nejasných momentů, které přispívají k postupnému zhoršování situace:

- Často existuje více dluhů na různých úrovních, o čemž dlužník obvykle neví (např. 1 dluh ještě u DP, 2. dluh u právníka DP, 3. dluh u exekutora); konkrétní případ: Dlužník s problémy během několika měsíců zaplatil jeden dluh a za několik dní mu přišlo vyrozumění od soudu o exekučním vymáhání dalšího dluhu.
- Situace je neprůhledná - je velmi obtížné obdržet konkrétní informaci. Exekutor např. odmítá dlužníkům sdělit přesnou částku dluhu a úroků a za co přesně ty částky jsou. Od exekutora chodí poštou informace, které nedokáže správně interpretovat ani člověk s vysokoškolským vzděláním, exekutor není schopen či ochoten podat komentář ani vysvětlení.
- Exekutor není ochoten se domluvit na SK v případě, že dlužník má více než 1 dluh.
- Městské dopravní podniky jednají neefektivně, nechávají řešení na poslední chvíli, kdy je dluh nejvyšší. Dlužná částka narůstá
- **„řešení“ v případě dopravních podniků spočívá ve snaze o maximalizaci zisku z dluhu.**

Konkrétní případ pro jednu domácnost:

- + 2.874,- základní dluh
- + 4.938,- náklady řízení
- + 2.860,- náklady oprávněného
- + 4.440,- náklady exekutora
- + **15.112,- CELKEM**

4.1.3.1.2 DLUHY NA NÁJEMNÉM

Časté jsou také obří dluhy na nájemném. Ty jsou částečně způsobeny i politikou města, resp. správcovských firem, které k problému dluhů *nepřístupují preventivně* nebo pragmaticky tak, aby problémy pro obě strany v průběhu času nenarůstaly. Zaměstnanci bytových odborů a správcovských firem často nevědí, jak již vzniklé situace řešit, resp. jak jim předcházet, často do své práce promítají představy o „spravedlnosti“ a o „tom, kdo si za to může sám“..

Konkrétní (smutný) případ:

Dvoučlenná starší rodina (děti odrostly a odstěhovaly se) bydlela v bytě bez jakýchkoli problémů s placením. Manžel, živitel rodiny, onemocněl rakovinou, musel opustit zaměstnání a manželka se o něj poslední 3 roky jeho života musela starat. 3 roky tedy neplatili nájem. Město se o celou situaci začalo starat až po těch 3 letech umírání/neplacení tak, že věc dalo k soudu. Soud ženě přidělil náhradní ubytování. Město takové případy řeší také takto: dotyčné odsouzené ponechá v tom samém bytě a mne si ruče s tím, že „problém“ si bude muset vyřešit nový majitel, neboť nemovitost, kde se dotyčný byt nachází, je na prodej ve II. vlně prodeje obecních bytů v majetku města Plzně.

4.2 EKONOMICKÁ EXKLUZE V PLZNI³²

4.2.1 CHARAKTERISTIKA PRACOVNÍHO TRHU V PLZNI

Celorepubliková míra nezaměstnanosti se již několik let pohybuje mezi 7% – 9%. V polovině letošního roku byla tato míra 7,5%. V Plzeňském kraji je míra nezaměstnanosti pod celorepublikovým průměrem a to na úrovni 6,4% a v oblasti Plzeň – město, kde se nachází i zkoumané sociálně vyloučené lokality, je míra nezaměstnanosti 6,1%.³³

Tabulka 3: Tabulka míry nezaměstnanosti

Místo	Míra nezaměstnanosti
ČR	7,50 %
Plzeň	6,40%
Plzeň - město	6,10%

Nejproblematičtější skupinou uchazečů o zaměstnání na Úřadu práce v Plzni jsou pomocní a nekvalifikovaní pracovníci, pro které má ÚP rok od roku stále menší počet volných pracovních míst ve své nabídce. V souhrnné zprávě pro rok 2004³⁴ se konstatuje, že o tuto skupinu je zájem ze strany zaměstnavatelů malý. Statisticky na jedno pracovní místo v roce 2004 připadlo 12 uchazečů. Tato situace je způsobena transformací pracovního trhu - přechodem z centrálně řízeného hospodářství na hospodářství tržní, kdy se postupně snížila poptávka po méně kvalifikované pracovní síle. Současné požadavky trhu práce tak téměř vyřazují nekvalifikovanou pracovní sílu ze soutěže.

Jako řešení nezaměstnanosti nabízí ÚP v Plzni žadatelům o zaměstnání poradenskou službu, motivační kurzy, *rekvalifikační kurzy* a *job cluby*.

Na *rekvalifikační kurzy* a *job cluby* je nutné se podívat poněkud podrobněji. Již samotný etymologický výklad pojmu „re-kvalifikace“ znamená *znovu-nabytí* určité kvalifikace pro určitou činnost. Z čehož implicitně i explicitně vyplývá, že žadatelé o rekvalifikaci již nějakou pracovní kvalifikaci během svého života získali³⁵. Tomuto

³² Výzkumu příčin a monitoringu podob ekonomického vyloučení v Plzni se se mnou věnoval David Henig, čímž významně přispěl k podobě této kapitoly a kterému tímto za jeho pomoc a konzultace děkuji.

³³ „Zpráva o situaci na trhu práce v plzeňském kraji. Červen 2005.“ Úřad práce Plzeň. In: http://portal.mpsv.cz/sz/loca/pm_info/stat/trh_prace_pk.pdf.

³⁴ „Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Plzeň – město za rok 2004“ Úřad práce Plzeň. Zdroj: http://portal.mpsv.cz/sz/local/pm_info/stat/trh_prace_pm_2004.pdf.

³⁵ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji D.Henigovi.

nevyřčenému požadavku odpovídá i konkrétní nabídka rekvalifikačních kurzů, jak lze vidět v žebříčku nejnavštěvovanějších rekvalifikačních kurzů ÚP v Plzni za rok 2004:

1. Obsluha PC – Windows, Word, Excel.
2. Kurz řidičů motorových vozíků.
3. Odborná stáž absolventů.
4. Svařování.
5. Účetnictví (jednoduché, podvojně, mzdové).
6. Kurzy řidičů skupiny C, D, CE, DE.
7. Základy podnikání.
8. Kurz elektrikářů k vyhl. č. 50/78 Sb.
9. Obsluha programu počítače – program AutoCAD.

Rekvalifikačních kurzů, které by mohli obyvatelé sociálně vyloučených lokalit navštěvovat vzhledem ke svému nízkému vzdělanostnímu kapitálu, je relativně málo. Shrnuto a podtrženo: rekvalifikační kurzy nejsou Úřadem práce primárně koncipovány pro skupinu obyvatel ze sociálně vyloučeného prostředí, ale pro zcela odlišné cílové skupiny³⁶.

Job cluby již otvírají větší prostor pro nekvalifikované uchazeče o práci. Jsou zaměřeny na cílovou skupinu „dlouhodobě nezaměstnaní“ a to s různým stupněm dosaženého vzdělání. Jednotlivé skupiny (*job cluby*) uchazečů jsou vytvářeny tak, aby nedocházelo k zásadnějším rozdílům mezi členy jednotlivých skupin, tzn. jsou organizovány dle věku, vzdělání apod. Cílem *job clubů* je navýšit sociální a pracovní kompetence uchazečů o zaměstnání, čímž mohou směřovat i k obyvatelům lokalit sociálně vyloučených. *Job kluby* jsou zaměřeny např. na sestavování životopisu, poskytnutí informací o veškerých službách samotného ÚP v Plzni, vlastní vyhledávání vhodných pracovních příležitostí na PC. Řada uchazečů využila prostřednictvím *job klubu* možnosti telefonického kontaktování zaměstnavatelů³⁷.

Pracovní trh v Plzni je orientován na kvalifikovanou pracovní sílu, především specializovanou a to hlavně v terciárním sektoru. Tato orientace na straně nabídky volných pracovních míst poskytuje pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit pouze málo příležitostí k nalezení zaměstnání.

Obyvatelé sociálně vyloučené lokality se po příchodu k potencionálnímu zaměstnavateli prokazují nejen stigmatizující adresou³⁸, ale i „etnicitou“, která je v rámci laického diskurzu také významným stigmatizujícím faktorem.

Problematiku (ne)zaměstnanosti obyvatel sociálně vyloučených lokalit – například Romů – je nutné konceptualizovat především ekonomicky a sociálně, nikoli „etnicky“. Jedinci z daných lokalit jsou totiž primárně *obyvatelé lokalit socio-ekonomicky vyloučených* a na toto prostředí se adaptovali, bez ohledu na „barvu kůže“ či údajný původ. Deetnizací tématu se tak odkryje řada sociálních a ekonomických bariér, které musejí obyvatelé daných lokalit překonávat ve svém každodenním životě.

³⁶ U některých z informantů jsme zaznamenali tuto představu o rekvalifikacích (informant J.D. 57 let - dlouhodobě nezaměstnaný): „Rekvalifikace mě je na nic. Ta je dobrá tak tady pro mladýho“. Z následujícího rozhovoru přímo se synem ale vyplynulo, že syn (J.D., 22let - dlouhodobě nezaměstnaný) je absolventem zvláštní školy, nikdy se nezúčastnil rekvalifikačního kurzu a prozatím mu ani žádný nebyl! Úřadem práce nabídnut.

³⁷ Veškeré údaje jsou podrobněji uvedeny v: „Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Plzeň – město za rok 2004“. Úřad práce Plzeň. Zdroj: http://portal.mpsv.cz/sz/local/pm_info/stat/trh_prace_pm_2004.pdf.

³⁸ Stigma plynoucí z určité adresy (v sociálně vyloučené lokalitě) je výsledkem performativního aktu (Austin 2002) definování dané adresy jakožto adresy problémové. Takové pojmenování se děje ovšem zvenčí, mimo samotnou lokalitu, jejíž obyvatelé takové pojetí zpětně přejímají.

4.2.2 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY VE VZTAHU K PRACOVNÍMU TRHU

Charakteristickými bariérami při vstupu na pracovní trh jsou u obyvatel sociálně vyloučených plzeňských lokalit na obecné úrovni (1) dlouhodobá nezaměstnanost; (2) spoléhání se na podporu ze systému sociálního zabezpečení, resp. racionální výhodnost jakového jednání (Jurajda, Zubrický 2005) a (3) nízký stupeň dosaženého vzdělání, resp. kvalifikace jejich obyvatel.

Míra (dlouhodobé) nezaměstnanosti je v plzeňských sociálně vyloučených lokalitách velmi vysoká, odhadem 90%. Vysoká míra nezaměstnanosti obyvatel sociálně vyloučených lokalit v Plzni (ale i jinde) je nezávislá na relativně nízké míře nezaměstnanosti v plzeňském regionu a neexistuje mezi nimi žádný korelující vztah.

Hovoříme-li o nezaměstnanosti v sociálně vyloučených lokalitách, narážíme rovněž na problém neexistence nějaké oficiální statistiky, která by evidovala míru (ne)zaměstnanosti v jednotlivých lokalitách – žádná složka institucionálního prostředí takovou evidenci nevede. Určení počtu (dlouhodobě) nezaměstnaných závisí pouze na více či méně kvalifikovaných odhadech zprostředkovatelů ÚP nebo terénních sociálních pracovníků působících v té které lokalitě. Lze rovněž vycházet z „metody“ sečtení všech zaměstnaných, jejichž počet je v těchto lokalitách tak nízký, že údaj lze bez výraznějších potíží získat a tato data porovnat například s odhadem úředníků.³⁹

V důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti dochází ke ztrátě pracovních návyků i motivace si práci hledat. Platí totiž pravidlo, že „čím déle jsou lidé bez zaměstnání, tím menší mají šanci práci zase najít“ (Mareš, 2002: 46). Negativní či rezignující postoj k práci se posléze často přenáší i na následující mladší generace a od narození socializuje jedince do prostředí, kde nemají možnost osvojit si vztah a získat návyky k pravidelné legálně vykonávané práci. Budou ale vědět, že pracovat se nevyplatí a že jistotou příjmu se pro ně stane systém sociálního zabezpečení, který lze, v případě potřeby, obohatit příjmy z nelegálních či pololegálních pracovních činností.

4.2.3 MÝTOTVORBA O NEZAMĚSTNATELNOSTI ZE STRANY NEZAMĚSTNANÝCH

Zeptáte-li se nezaměstnaného člověka žijícího v sociálně vyloučené lokalitě na jeho zkušenost s hledáním zaměstnání, pravděpodobně se dozvíte, že práci nemá, protože je Rom. Velká část našich informantů v počátečních fázích výzkumu udávala velmi podobnou situaci: „na pracáku dají nabídky od firem, já tam zavolám a dozvím se, že mají volný místo, když tam přijdu, tak už ho nemají. Vidí, že jsem Romák“⁴⁰. Nikdo ze zaměstnavatelů dobrovolně a explicitně nepřiznává, že nechce přijímat Romy, avšak latentní formy laického rasismu a předsudků jsou v české společnosti silně přítomny. Nicméně tato „historka“ je velmi podobná historkám kolujícím po ostatních plzeňských sociálně vyloučených lokalitách. Takové historky bývají velmi často smyšlené a slouží pro mnohé jako „výmluva“ či jako racionalizace rezignace na aktivní hledání zaměstnání.

Vztaženo na problematiku zaměstnatelnosti obyvatel sociálně vyloučených lokalit lze říci, že jestliže zaměstnavatelé a úředníci definují obyvatele sociálně vyloučených lokalit jako Romy a jako ty, co „nechtějí makat a jsou líný“, stává se

³⁹ Tuto metodu zvolil Ondřej Poduška s Markétou Hajsou (Poduška, Hajsá 2004) na základě komparace terénních výzkumů provedených v sociálně vyloučených lokalitách, které byly realizovány napříč celou Českou republikou. Jejich závěry jsou, že míra nezaměstnanosti v sociálně vyloučených lokalitách variuje mezi 90 – 95% v celé ČR. Terénní výzkum v Plzni tento odhad potvrzuje.

⁴⁰ J.B., 40 let, dlouhodobě nezaměstnaný.

tato pseudocharakteristika ve svých důsledcích reálnou i pro samotné nositele této pseudocharakteristiky - daný zaměstnavatel jim totiž práci skutečně nedá (viz sebenaplnující se proroctví - Merton 2000).

Velká část obyvatel sociálně vyloučených lokalit tvrdí, že nemůže získat zaměstnání kvůli rasismu „majority“, ale zaměstnání přitom již ani nehledá nebo hledat nechce. Bariéra tedy není pouze ze strany širšího institucionálního prostředí, resp. zaměstnavatelů, ale i „v myslích“ obyvatel lokalit, kteří takové narace vyprávějí, sdílejí a reprodukují. Mýty o nemožnosti sehnat práci v nich žijí a jsou neustále znovupotvrzovány každým dalším neúspěchem, resp. slyšeným „příběhem o neúspěchu“. To ve svém důsledku vede k rezignaci na samotné hledání práce.

Druhým, hojně frekventovaným strašákem, je „Ukrajinský mýtus“: „práci tady berou Ukrajinci“; „Ukrajinci klidně dělají 16 hodin (denně – pozn. M.R.), to vám tady nikdo dělat nebude“⁴¹. Mezi obyvateli vyloučených lokalit tedy existuje i „mýtus o Ukrajincích“, který částečně vyplývá ze skutečnosti stále rostoucího přílivu levných pracovních migrantů ze zemí SNS, především pak z Ukrajiny.

Již dříve jsme hovořili o sociálních sítích nebo o vhodnosti věnovat se během studia sociálního vyloučení výzkumu sociálních sítí. Ve vztahu k problematice nezaměstnanosti to může být důležité proto, že „sociální sítě jsou důležitým a efektivním prvkem v hledání placeného zaměstnání“ (Mareš, 2002: 82).

4.2.4 DISKRIMINACE NA TRHU PRÁCE

Dle Steinera (Steiner, 2004) existují tři možné typy diskriminace sociálně vyloučených a sociálně vyloučených Romů během vstupu na pracovní trh a během jejich případné participace na něm:

- *Emocionální* diskriminace je způsobena „soukromými“ stereotypy a předsudky pramenícími např. z neznalosti širší problematiky.
- *Racionální* diskriminace, která je založena na osobní „špatné“ zkušenosti s Romem či Romy.
- *Statistická* diskriminace. Statistická diskriminace je vlastně variantou racionální diskriminace a je zároveň nejrozšířenějším typem diskriminace Romů vůbec. Statistická diskriminace spočívá např. v generalizaci a zobecnění jedné nebo několika „špatných“ zkušeností s Romy na ÚPLNĚ všechny Romy.

Diskriminace Romů na trhu práce je problémem, o kterém se hodně zejména mluví, neboť je to problém z právního hlediska jen velmi těžko zachytitelný a tudíž téměř nepostižitelný. Tzv. *romská etnická příslušnost* je zatížena stigmatem lidí, kteří „nechtějí pracovat“, což však většinou není pravda.

Nezaměstnanost a obtížné hledání zaměstnání může mít ve vztahu ke stereotypům na straně zaměstnavatelů charakter *sebenaplnujícího se proroctví* (Merton, 2000: 196-219): zaměstnavatel nezaměstná Roma domnívaje se, že Romové nechtějí pracovat. V tomto momentu se jedná o soud morálního charakteru, nikoli o konstatování skutečnosti. Tímto jednáním se daný Rom stává nezaměstnaným a následně se výše uvedený morální soud mění v konstatování skutečnosti.

Očekávání diskriminace (ať již zažité osobně či zažité někým jiným), dle slov našich informantů také významně snižuje jejich motivaci jak pro aktivní hledání zaměstnání, tak i pro snahu zvýšit si vzdělání.

⁴¹ Informátor R.K., cca 40 let.

4.2.5 ADAPTACE NA EKONOMICKÉ VYLOUČENÍ

Vstoupit na pracovní trh a efektivně na něm participovat je pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit téměř nemožné a ovlivňuje to řada faktorů, z nichž mnohé již byly nastíněny. Obyvatelé lokalit na tuto situaci reagují několika způsoby: rezignací nebo alternativními technikami subsistence, které mohou být buď individuální nebo kolektivní.

Nejfrekventovanějším typem adaptace na podmínky ekonomického vyloučení je *práce na černo*. Tu vykonává (ať pravidelně či příležitostně) část obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Nemají-li zrovna žádné takové zaměstnání, aktivně se věnují jeho shánění. Neustálým vykonáváním ilegálních, krátkodobých pracovních činností znovupotvrzují své vyloučení z legálního trhu práce. Práci na černo, tak jak se vyskytuje v plzeňských lokalitách, můžeme pro lepší orientaci rozdělit na (1) individuální a (2) kolektivní.

Individuální práce na černo

Tu vykonává jedinec bez ohledu na sociální sítě a na sociální vztahy ve svém okolí. Jedná se především o sběr starého železa, mědi a dalších surovin.⁴² Dále se setkáváme se zdroji obživy, které jsou zároveň kriminálními činy. Konkrétně se jedná o prostituci a prodej drog či kradených věcí. Tyto aktivity, ačkoli se jedná o individuální projevy, nelze přesto striktně chápat jako individuální (zejm. prostituce, kterou může organizovat někdo druhý, nebo i více osob⁴³).

Kolektivní práce na černo

Kolektivní ilegální pracovní činnost je většinou organizována jednou osobou nějak spjatou s lokalitou nebo skupinou jedinců z několika sociálně vyloučených lokalit. Daná osoba resp. někdo ze skupiny obvykle vlastní živnostenský list a na základě jeho vlastnictví získává zakázky na provedení práce. Jedná se většinou o výkopové, demoliční, úklidové či stavební práce. Taková osoba se stává pro zadavatele zakázky subdodavatelem lidských zdrojů. Na požadovanou činnost jsou posléze najímání příslušným „dohazovačem“ jedinci z lokalit na základě ekvivalentu pracovněprávního vztahu, ovšem bez uzavření legální pracovní smlouvy.

Práci na černo chápou obyvatele sociálně vyloučených lokalit jako „výhodnou“. Jedná se totiž o okamžitý zdroj příjmu, který umožňuje vylepšovat rodinný rozpočet tvořený pouze dávkami sociální podpory. Zdroj je to sice okamžitý (avšak často je spjat se značným rizikem nezaplacení či finančního podhodnocení práce), ale značně nepravidelný. Ukazuje se, že je konceptualizován jako přijatelnější než práce legální, která je za minimální mzdu⁴⁴. Tyto představy jsou sdíleny napříč všemi lokalitami.

Jedinci z lokalit shánějí práci na černo především prostřednictvím svých příbuzenských sociálních sítí (popř. sousedských). Během práce na černo, i když ji daný jedinec získal přes svého příbuzného, mu hrozí nebezpečí pozdního zaplacení (resp. nezaplacení vůbec). Další nejistou či rizikem je možnost odhalení nepřiznaných příjmů např. někým z místní samosprávy. Dotyčné přistižené osobě pak hrozí zastavení dávek, soudní rozhodnutí o vrácení neoprávněně vyplácených dávek a případně trestní stíhání za podvod. Otázkou zůstává, nakolik o tomto nebezpečí participantů na černém trhu práce vědí nebo nakolik je to pro ně reálná či závažná hrozba.

⁴² Tento druh práce na černo se vyskytuje zejména v jedné z lokalit, ve které nejsou příliš silné sociální sítě sdílené mužskou částí populace. Jedinci jsou tak odkázáni sami na sebe a nebo na příbuzenské sociální sítě, které ovšem v tomto případě směřují většinou mimo lokalitu.

⁴³ Byl zaznamenán dnes již historický případ, kdy otec nutil své dvě nezletilé dcery k prostituci, resp. k předstírání prostituce, aby následně jejich klienty vydíral a okrádal.

⁴⁴ Pobírá-li rodina dávky a k tomu peníze z práce na černo, je její příjem mnohem vyšší, než kdyby oba rodiče pobírali minimální mzdu.

5

kulturní vyloučení
problematika vzdělávání

5.1 ÚVOD

Během studia sociálního vyloučení je nezbytné věnovat náležitou pozornost problematice vzdělání a praxi systému školství, neboť školský systém, resp. institut formálního vzdělání hraje významnou roli při sociální reprodukci společnosti tím, že zachovává a případně posiluje stávající nerovnosti mezi lidmi (Bourdieu, 1993). Jinými slovy: „škola hraje v procesu reprodukce sociálních nerovností v moderní společnostech hlavní roli“ (Katrňák, 2004). Je tomu tak samozřejmě i v Plzni.

Kulturní vyloučení se projevuje zejména nízkou úrovní dosaženého vzdělání vyloučených populací, resp. vyloučením z přístupu ke vzdělání. Nízký kulturní kapitál (čili nízká úroveň dosaženého vzdělání) má vztah ke vzdělanostním aspiracím potomků, neboť vzdělanostní status rodičů tíhne k sebereprodukci v následující generaci, jak ukazuje na případu dělnické rodiny Katrňák (2004).

Naprostá většina obyvatel plzeňských sociálně vyloučených lokalit je dlouhodobě nezaměstnaných. Tato „sociálně i psychologicky deprivující situace“ (Mareš, 2002: 47) úzce souvisí právě s nízkou úrovní dosaženého vzdělání, která znesnadňuje nalezení vhodného zaměstnání.

V této kapitole bych se rád věnoval pokusu nastínit možné faktory, které vedou k situaci kulturní exkluze v Plzni. Poté v krátkosti shrnu situaci v sociálně vyloučených lokalitách v Plzni.

5.2 FAKTORY PŘÍSPÍVAJÍCÍ KE KULTURNÍ EXKLUZI

Jedním z nejvýznamnějších faktorů, které vedou k nízkému vzdělanostnímu statusu je skutečnost, že děti nemají dostatečné pobídky a motivace pro to být úspěšní ve škole (Steiner, 2004). To je způsobeno zejména nízkým vzdělanostním statutem jejich rodičů, jelikož jak již bylo řečeno, vzdělanostní status i vzdělanostní aspirace mají tendenci se reprodukovat v následující generaci. Rodiče, kteří např. sami vychodili základní školu a nepocítují to jako nedostatek, nebudou dostatečně silně motivovat své děti k dalšímu studiu.

Někteří sociálně vyloučení státním institucím, včetně institucí vzdělávacích, obecně nedůvěřují, chápou je jako represivní orgány, které mají za primární úkol disciplinovat a trestat. Nepřátelské postoje vůči orgánům státní správy a školním institucím, které jsou sdíleny v nějaké skupině, se samozřejmě prostřednictvím výchovy přenášejí i na děti v této skupině vyrůstající. Konceptualizace školy jako represivní instituce vede k obtížné komunikaci mezi školou a rodiči, neboť rodiče se snaží osobní kontakty se školou minimalizovat. Existenci nízké vůle ke komunikaci mi potvrdili ti zástupci školského systému v Plzni, kteří přicházejí do přímého kontaktu s dětmi ze sociálně vyloučeného prostředí, resp. s jejich rodiči.

Sociálně vyloučeným s nízkým vzdělanostním statutem chybí nejen motivace, ale často i dostatečné znalosti na to se doma se svými dětmi učit. Mateřskou školu, která mimo jiné rozvíjí dovednosti, jejichž osvojení může významně usnadnit počátky studia na ZŠ, děti z plzeňských sociálně vyloučených lokalit většinou nenavštěvují. Rodiče, kteří nepracují, nemají dostatečnou motivaci svěřovat výchovu svých dětí do cizích rukou (neboť mají dostatek času), nehledě na finanční náklady s tím spojené. Ke sžití se se školním prostředím by měly sloužit tzv. „přípravné třídy pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí“. Jejich účinnost či neúčinnost jsme však vzhledem k malému využívání této možnosti ze strany obyvatel sociálně vyloučených lokalit nemohli sledovat.

Zvláštní kapitolu by mohla tvořit problematika tzv. zvláštních škol. Vychozená zvláštní škola dříve významně ztěžovala žákům možnosti dalšího vzdělávání, neboť s sebou nesla významné stigma. K odstigmatizování zvláštních škol mělo napomoci zrušení označení „zvláštní škola“ a jeho nahrazení alternativními pojmy. Tím se však nevyřešila nižší kvalitativní úroveň těchto škol, co se týče kvality výuky a s tím souvisejícími možnostmi a předpoklady, se kterými žáci těchto škol vstupují na trh práce, na trh středního vzdělání apod.

„Odnálepkování“ zvláštních škol bohužel nevedlo k jejich „odetnižování“. Přejmenování zvláštních škol např. na školy komunitní nebo přejmenování romských dětí na „*děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí*“ nevedlo ke zlepšení situace sociálně vyloučených Romů (jako podkategorie sociálně vyloučených osob obecně) na poli vzdělání a tím i potažmo v jejich budoucím pracovním uplatnění.

Dalšími významnými faktory, které sociálně vyloučené predisponují k nízkému vzdělanostnímu statusu, jsou (1) tzv. „faktory kulturní“ a (2) diskriminace. Mezi kulturní faktory zařazují např. skutečnost, že v kulturní a historické zkušenosti vyloučených skupin často NEEXISTUJE (ten pro ně může existovat např. v televizi, v jimi zakoušené realitě však nikoli) kauzální vztah mezi úrovní dosaženého vzdělání a následnou úspěšností na legálním trhu práce. Lidé dlouhodobě nezaměstnaní nemají proto ze svého pohledu ani důvod motivovat své děti k dalšímu vzdělání.

Mezi faktory spadající do kategorie diskriminace bych zařadil zejména očekávání budoucí „rasové“ diskriminace na trhu práce bez ohledu na eventuální dosažené vzdělání. S „rasovou“ diskriminací má negativní přímou osobní zkušenost řada i středoškolsky vzdělaných nebo vyučených informantů ze sociálně vyloučených lokalit. I tato negativní zkušenost je odrazuje od prosazování relativně nákladného studia pro jejich děti.

5.3 SITUACE V PLZEŇSKÝCH LOKALITÁCH

5.3.1 RESSLOVA ULICE

Děti ve školním věku (6 – 15let) navštěvují převážně Základní školu v Resslově ulici a nebo Základní školu – speciální v Podmostní ulici (tedy bývalou „zvláštní“ školu). Z celkového počtu dětí v ZŠ Resslerova jich je odhadem 18 % Romů. ZŠ v Resslově ulici zajišťuje i volnočasové aktivity (např. školní hřiště hlídané správcem je denně otevřené do 18:00), ale ze strany romských dětí je o ně malý zájem. Pestřejší a více využívanou nabídku volnočasových aktivit nabízí ZŠ-speciální v Podmostní ulici, resp. nezisková organizace Začít spolu, o.p.s., která v prostorách školy působí a provozuje zde nízkoprahový klub. Mimo volnočasových aktivit organizovaných v rámci školy mají děti možnost navštěvovat dětský klub Klubíčko přímo v nebytových prostorách Resslerovy 13. To je ve spolupráci s Městskou policií Plzeň provozováno neziskovou organizací Tady a teď, o.p.s., která mimo zajišťování náplně tohoto dětského klubu, poskytuje dětem z této lokality i doučování. Jedná se o individuální výuku přímo v rodinách, kterou pro Tady a teď, o.p.s. pomáhají realizovat dobrovolníci.

Obecným problémem v oblasti vzdělá(vá)ní dětí je nedostatečná podpora rodičů, nízké sebevědomí samotných dětí a veřejný předsudek o tom, že „Romové nestudují“, který významně ovlivňuje myšlení a jednání učitelů.

5.3.2 PLACHÉHO

V lokalitě žije cca 15 dětí předškolního věku. Většina z nich do školky nechodí a jsou doma s matkami, které jsou buď na mateřské dovolené, nebo „v domácnosti“. Děti ve školním věku (6 – 15 let) navštěvují převážně základní školu v Tylově ulici, která je vzdálena cca 500 metrů od lokality. Několik dětí navštěvuje základní školu – speciální v Podmostní ulici. Pro děti z obou škol nabízí ZŠ-speciální v Podmostní ulici pestrou nabídku volnočasových aktivit. Většina z těchto aktivit je zajišťována neziskovou organizací Společenství Začít spolu, o.p.s., která v prostorách školy působí a provozuje zde nízkoprahový klub. Od té doby, co byly zpřísněny podmínky pro vyplácení sociálních dávek, kdy se nově objevila i podmínka řádné školní docházky dětí, dbají rodiče více o školní docházku dítěte. Hlubší zájem ze strany rodičů o vzdělávání jejich dětí ani o jejich volnočasové aktivity, toto zpřísnění ovšem nepodnítilo.

5.3.3 „VINICE“

Na Vinicích fungují tři mateřské školy a jedna škola základní. Základní škola na Vinicích nabízí vzdělání pouze v rámci prvního stupně ZŠ. Starší děti musejí dojíždět do jiných škol, většinou na Lochoťín. ZŠ na Vinicích nabízí v rámci svého vzdělávacího programu tzv. „nulť“ ročník, tedy přípravnou třídu. Pro malý zájem se ale např. ve školním roce 2004/2005 nepodařilo tuto třídu otevřít.

Volnočasové aktivity byly před několika lety provozovány neziskovou organizací Společenství Začít spolu, o.p.s. přímo v nebytových prostorách vyloučené lokality, konkrétně ve Strážnické 12.

závěry

6.1 BOJ PROTI SOCIÁLNÍ EXKLUZI V TEORII A PRAXI

Co se týče nástrojů v boji proti sociální exkluzi nebo nástrojů pro zmírňování jejích důsledků, existují minimálně 2 sady takových nástrojů, které mají zároveň potenciál se komplementárně doplňovat. Jedna sada těchto nástrojů existuje na úrovni místní samosprávy (či státní správy), druhá sada těchto nástrojů pak na úrovni neziskového sektoru.

6.1.1 NEZISKOVÝ SEKTOR V BOJI PROTI EXKLUZI?

Na úrovni NGO sektoru působí v Plzni několik neziskových organizací, které poskytují sociální služby osobám a rodinám ohroženým sociální exkluzí. Služby, které tyto organizace nabízejí, je možné rozdělit do následujících kategorií:

- Terénní sociální práce.
- Vzdělávací činnost.
- Pracovní poradenství.
- Volnočasové aktivity zaměřené zejména na mládež.

Co se týče uplatnění možností boje proti sociální exkluzi na úrovni místní samosprávy i NGO sektoru V PRAXI, tak lze bohužel konstatovat, že nejen absentuje jakákoli systematická kooperace, ale místní samospráva v tomto ohledu zcela selhává. Do jaké míry se na zlepšení této neblahé situace podepíše či nepodepíše v současné době dokončovaný projekt komunitního plánování sociálních služeb, ukáží následující roky.

Znalosti o struktuře a fungování sociálně vyloučených lokalit nejsou v rámci jednotlivých složek místní samosprávy a lokálního neziskového sektoru systematicky sdíleny a jsou často z důvodu tzv. sekundární reprezentace zkresleny. „Řešení“ dílčích problémů jsou předkládána *ad hoc*, bez znalosti širších souvislostí. Tato „řešení“ navíc navrhují často lidé nekompetentní, resp. lidé bez znalostí, vzdělání a zkušeností, které by mohly vést k sociálně citlivějšímu a efektivnějšímu řešení. Navíc nejsou plně využívány všechny dostupné prostředky, které jsou v boji proti prohlubující se sociální exkluzi k dispozici, zejména pak jde o nevyužívání **institutu zvláštního příjemce**, nedostatečně je využíván i nástroj **terénní sociální práce**.

6.1.1 INSTITUCIONÁLNÍ RASIZMUS

Ještě než přistoupíme k pokusu vymezit, resp. na základě předchozího textu vyabstrahovat konkrétní příčiny sociální exkluze v Plzni, je vhodné vyjádřit se k fenoménu, který se sledovanou problematikou vine jako červená niť a který je zároveň jednou z podstatných příčin sociální exkluze. Touto červenou nití je to, co můžeme označit jako **institucionální rasismus**. Tento pojem definuje Pierson jako „*kolektivní selhání organizace poskytnout vhodnou a profesionální službu lidem z důvodů jejich barvy (barvy pleti – pozn. M.R.), kultury, nebo etnického původu*“ (Pierson, 2002: 192). Na úrovni města Plzně jako poskytovatele sociálních služeb a „sociálního“ bydlení jde o zásadní selhání v oblasti poskytování profesionální služby lidem na základě jejich „*barvy, kultury nebo etnického původu*“, resp. lidem etnicky definovaným. Řečeno jinými slovy: etnicky definované domácnosti mají větší šanci získat méně ohodnocované a méně kvalitní bydlení v méně ohodnocovaných a méně kvalitních lokalitách (srov. Robinson, 2002: 94). Podstatou problému totiž je, že členové etnicky definovaných skupin jsou často vizuálně identifikovatelní (Ratcliffe, 2000: 174), což napomáhá jejich identifikaci a následnému uplatňování segregačních mechanismů.

Místní samosprávy, nejen v Plzni, jednají na základě představ, že lidé označení jako „Romové“ tvoří nejen komunitu, nýbrž že tvoří i distinktivní „rasu“. Autor tohoto textu tvrdí, že „Romové“ jsou v rámci plzeňského institucionálního prostředí konceptualizováni jako kategorie osob esenciálně - biologicky a kulturně - odlišných.

Je nepochybné, že koncept rasy, jakožto způsob konceptualizace lidské odlišnosti a rozmanitosti není v současnosti na vědecké úrovni udržitelný; viz Sládek (2005), či Blažek, Brůžek (2005). „*Rasa*’ je sociálním konstruktem bez biologického fundamentu“, jak praví Pierson (2002: 190), ale též zmiňovaní Blažek s Brůžkem (2005: 51-52). Totéž co o „*rase*“, lze z pozic konstruktivismu říci i o „*etnicitě*“ a „*kultuře*“. I to jsou sociální konstrukty bez ontologického ukotvení. Když tvrdím, že „*rasy*“, „*etnické*“ či „*kulturní*“ skupiny „*neexistují*“ ve smyslu nějaké objektivní – materiální - existence a že to jsou ve své podstatě *představované komunity* (Anderson, 1991), netvrdím tím, že chci tyto pojmy vyřadit ze své analýzy, že je chci ignorovat. Naopak! *Jsou reálné, protože působí*. Působí prostřednictvím toho, že uživatelé těchto pojmů jednají, jako kdyby tyto pojmy nebyly sociálními konstrukty, nýbrž deskripcemi v pozitivistickém smyslu zrcadlícími realitu. Považuji za nutné věnovat pozornost způsobům, jakým se různé pojmy kolektivní identity promítají do jednání uživatelů těchto pojmů, zejména pak na úrovni státní správy a místních samospráv.

Sociální exkluze v Plzni je esencionalizována - „*racionalizována*“ nebo „*etnizována*“ v tom smyslu, že nositelé určitých sociálních charakteristik jsou bez ohledu na svou vlastní sebe-identitu subjekty různých externích konstrukcí „*jinakosti*“ (Ratcliffe, 2000: 181). Bývá jim být apriorně přiřazována etnická nálepka bez reflexe možnosti, že se může jednat o etnicky indiferentní sociální formaci, (srov. Lozoviuk, 2005), nebo jim může být přiřazena rasová nálepka bez ohledu na její „*ne-skutečnost*“.

6.2 HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ A SHRNUTÍ – LOKÁLNÍ PŘÍČINY, PODOBY A DŮSLEDKY SOCIÁLNÍ EXKLUZE V PLZNI

- V Plzni je ohroženo sociální exkluzí odhadem 1300 osob. Ze 3/4 se jedná o etnicky stigmatizované osoby, tedy o osoby identifikované a označené jako „*Romové*“.
- Dochází ke kumulaci sociálně znevýhodněných jedinců (v naprosté většině Romů) do prostorově vymezitelných a identifikovatelných lokalit. To se děje na základě nekonceptčnosti obecní bytové politiky a neexistence centrální politiky sociálního bydlení. Tato nejednotná a nekonceptční situace umožňuje aplikovat diskriminační strategie vůči etnicky definovatelným lidem i domácnostem.
- Sociální vyloučení se neustále prohlubuje, a to především v oblasti ekonomiky, vzdělání a v oblasti bydlení.
- V průběhu příchodu jedinců a rodin (domácností) do sociálně vyloučeného prostředí dochází k vytváření adaptačních vzorců, které jsou z hlediska daného prostředí racionální a relativně účinné, mimo prostředí sociální exkluze se však jeví jako kontraproduktivní. Tyto adaptace často zároveň zabraňuje individuálním snahám se z prostředí sociální exkluze vymanit. Mezi adaptace na sociální vyloučení, se kterými se můžeme v Plzni setkat, patří:
  - o Migrace
  - o Participace na sféře šedé ekonomiky
  - o Využívání služeb lichvářů a jiné zadlužování se
  - o Životní orientace na přítomnost.
  - o Ekonomická orientace se na silné vazby příbuzenského charakteru

Na základě znalosti prostředí sociální exkluze v Plzni jsem s L.Touškem načrtl *tabulku příčin a důsledků sociální exkluze v Plzni*. Jedná se o pokus o srozumitelný přehled zejména strukturálních faktorů podílejících se na produkci a udržování sociálně vyloučených lokalit v Plzni.

Čtenáře bychom rádi upozornili na jistou umělost a nestabilitu předkládaného přehledu. Občas se jeví jako nerozhodnutelné, zda-li nějaký fenomén zařadit mezi příčiny nebo mezi důsledky procesu sociální exkluze. Často se totiž jedná o určitý dialektický vztah (kruh), který má tendenci potvrzovat sám sebe. Některý důsledek exkluze může být jindy příčinou jiného aspektu sociální exkluze. Ačkoli se jedná o dialektický kruh, domníváme se, že z něj je možná cesta

ven. Domníváme se, že je možné jej „rozseknout“, přerušit a tím i zastavit sebe reprodukcující a sebe vyživující proces sociální exkluze. Toho je možné dosáhnout cílenou a uváženou změnou politiky na úrovni místní samosprávy.

Tabulka 4: Tabulka lokálních příčin a důsledků sociální exkluze v Plzni

PŘÍČINY	DIMENZE VYLOUČENÍ	DŮSLEDKY
<ul style="list-style-type: none"> - Bytová politika obce - Neexistence koncepce sociálního bydlení 	prostorové	<ul style="list-style-type: none"> - Tvorba sociálně segregovaných lokalit - Nejistota bydlení - Oslabená sociální kontrola - Kumulace sociální patologie
<ul style="list-style-type: none"> - Nízká úroveň vzdělání - Diskriminace na trhu práce - Vysoká čistá míra náhrady (pracovat se nevyplatí) - Nízká mobilita 	ekonomické	<ul style="list-style-type: none"> - Neuplatnění se na legálním trhu práce - Materiální deprivace - Orientace na šedou ekonomiku - Nárůst zadlužení - Orientace na silné vazby
<ul style="list-style-type: none"> - Vzdělanostní status rodičů - Diskriminace v systému školství - Orientace na silné vazby 	kulturní	<ul style="list-style-type: none"> - Nízká úroveň vzdělání - Neuplatnění na legálním trhu práce - Nízké vzdělanostní aspirace potomků

6.3 NÁVRHY A DOPORUČENÍ PLYNOUCÍ ZE ZÁVĚRŮ VÝZKUMU

Při analýze příčin a důsledků sociální exkluze jsou návrhy a praktická doporučení pro boj proti sociální exkluzi vcelku nasnadě. Je nutné odstranit příčiny, zejména je nutné věnovat pozornost navrhování a uplatnění takových změn na úrovni organizace praxe místní samosprávy. Způsob jejího fungování by poté neměl umožňovat vytvářet (etnicky) segregované sociálně vyloučené lokality a stávající sociálně vyloučené lokality umožnit sociálně citlivým způsobem odstraňovat.

Úroveň místní samosprávy se dosud ukazovala jako neschopná se o tento cíl zasadit sama. Proto je nutné politiku boje proti sociální exkluzi formulovat nejprve centrálně a závazně na státní úrovni a poté z pozice moci motivovat obce, aby tuto politiku přijaly a prakticky uplatňovaly.

V oblasti boje proti prostorové exkluzi, na státní úrovni je zejména nutné formulovat a uplatňovat jasnou koncepci sociálního bydlení. Na úrovni místní samosprávy považujeme za nutné restrukturovat systém přidělování obecních bytů takovým způsobem, aby byl „průhledný“ pro všechny aktéry a aby byla možná jeho veřejná kontrola. Stát by měl motivovat (nebo sankcionovat) obce, aby nevytvářely další sociálně vyloučené lokality a měl by pro tento cíl zřídit monitorovací, kontrolní a poradní orgán - komisi složenou ze specialistů v oboru, aby bylo možné sociálně citlivou „likvidaci“ stávajících ghett řídit a kontrolovat.

seznam použité
literatury a pramenů

- ANDERSON, B. (1991): *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso / New left books.
- AUSTIN, J.L. (2002): *Jak udělat něco se slovy*. Praha: Filosofia
- BLAŽEK, V. / BRŮŽEK, J. (2005): Má termín „rasa“ opodstatnění v současné antropologii? In: Budil, Blažek, Sládek (eds.): *Dějiny, rasa a kultura*. Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové
- BOURDIEU, P. (1993): *Teorie jednání*. Praha: Karolinum
- JAKOUBEK, M. (2003): Romské osady – enklávy tradiční společnosti. In.: Jakoubek M., Poduška O.(eds.): *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk
- JURAJDA, Š., ZUBRICKÝ, J. (2005): *Překážky pro analýzu politiky zaměstnanosti*. Praha: CERGE-EI, nepublikováno
- KATRŇÁK (2004): *Odsouzení k manuální práci*. SLON
- KLENER, P., ed (1996): *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum
- LEWIS, O. (1966): *The Culture of Poverty*. Scientific American, vol. 215/4
- LOZOVIUK, P. (2005): Etnická indiference a její reflexe v etnologii. In: HIRT, T. / JAKOUBEK, M., eds.: *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit (antropologická perspektiva)*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk
- LUX, M., ed (2002): *Bydlení – věc veřejná*. Praha: Sociologické nakladatelství
- MADANIPOUR, A. (2003): *Social Exclusion and Space*. In.: LeGATES, R.T. / STOUT, F.: *The City Reader*. London: Routledge.
- MAREŠ (2002): *Marginalizace, sociální vyloučení*. In: Sirovátka, T. (ed): *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.
- MERTON, R.K. (2000): *Sebenapíňující se proctví*. In: *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství
- PIERSON, J. (2002): *Tackling Social Exclusion*. Routledge.
- PODUŠKA, O., HAJSKÁ, M. (2006): „Práce na černo jako forma adaptace na sociální vyloučení. In.: HIRT, T. / JAKOUBEK, M., eds.: *Romové v osidlech sociální exkluze*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, v tisku
- POPPER, K.R. (2002): *Bída historicismu*. Praha: OIKOYMENH
- PUTNAM, R. (1995): *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy* 6, 1995: 65- 78
- RADOŠTNÝ, L., RŮŽIČKA, M. (2006): „Masokombinát Kladno“, případová studie (pracovní název) In: HIRT, T. / JAKOUBEK, T, eds: *Romové v osidlech sociální exkluze*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, v tisku
- RATCLIFFE, P. (2000): *Is the assertion of minority identity compatible with the idea of a socially inclusive society?* In.: ASKONAS, D. / STEWART, A., eds: *Social inclusion. Possibilities and tebsions*. A.Macmillan Press
- ROBINSON, D. (2002): *Missing the target? Discrimination and exclusion in the allocation of social housing*. In.: SOMERVILLE, P. / STEELE, A., eds: *´Race´, Housing & Social Exclusion*. Jessica Kingsley Publishers
- SLÁDEK, V. (2005): *Rasa: mýtus pro popis lidské variability*. In: BUDIL, I., BLAŽEK, V., SLÁDEK, V., eds: *Dějiny, rasa a kultura*. Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové
- STEINER, J. (2004): *Ekonomie sociálního vyloučení*. In.: JAKOUBEK, M. / , HIRT, T., eds: *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk
- TOUŠEK, L. (2006): *heslo „Kultura chudoby“*. In.: HIRT, T. / JAKOUBEK, M., eds.: *Monitoring situácie rómskych osád na Slovensku (pracovní název)*. Bratislava: OSF, v tisku.
- UNDP (2006). *Barriers to Roma Employment*. Nepublikováno

Použité dokumenty s omezenou cirkulací:

Informační průvodce Bytového odboru Magistrátu města Plzně pro II. vlnu prodeje bytů v majetku města Plzně, 2002.

Koncepce bytové politiky schválené vládou usnesením ze dne 16. března 2005 č. 292.

Doplnění a nové směry ´Bytové politiky města Plzně´, který byl projednán a po připomínkách schválen usnesením Zastupitelstva města Plzně č. 186 z 24. června 1999.

Kritéria pro výběr nájemce uvolněného bytu schválená usnesením RMP Plzně č.224 z 6. dubna 2000.

Použité internetové zdroje:

„Zpráva o situaci na trhu práce v plzeňském kraji. Červen 2005.“ Plzeň: Úřad práce. http://portal.mpsv.cz/sz/local/pm_info/stat/trh_prace_pk.pdf.

„Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Plzeň – město za rok 2004“ Plzeň: Úřad práce. http://portal.mpsv.cz/sz/local/pm_info/stat/trh_prace_pm_2004.pdf.

<http://info.plzen-city.cz>

<http://www.nros.cz>

<http://www.forint.cz>